

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní obchod

Botswana: ekonomický vývoj od získání nezávislosti

Autor: Jan Vašek

Vedoucí práce: Ing. Tereza Němečková, PhD.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a vyznačil všechny citace z pramenů.

V Praze dne

.....

podpis studenta

Abstract

The thesis is concerned with economic performance of Botswana since its independence. Studying the case of Botswana can help us tackle better the questions of economic development, since it possessed features that would many argue made her susceptible to „African Growth Tragedy“ (Easterly and Levine, 1997): it is land-locked (Sachs, 2001) former colony (Bertocchi and Canova, 2002) in subsaharan Africa, endowed with natural resources (Sachs and Warner, 1995). Yet, since its independence it has enjoyed one of the highest rates of economic growth on the world.

After presenting its history, traditional cultural features, early political development and the impressive economic growth and its manifestations, I turn to an analysis of the success. The explanation follows Acemoglu, Johnson and Robinson's (AJR) argument stressing the importance of „good institutions“ of private property, market-augmenting policies and good governance (Parsons, Robinson, 2005), which also enabled the diamond industry to thrive and consequently distribute the gains from mining into infrastructure, education and health facilities. Contrary to AJR, however, I present an argument elaborated by Beaulier (2003) with his colleague Subrick (2007a) that more important factor for the establishment of these institutions wasn't (pre-)colonial legacy, albeit post-colonial policy choices.

I then identify the problems and paradoxes of sustainable long-run economic performance of a mining-driven economy. The revenues from diamonds allow for relatively low levels of taxation, while governmental involvement in the economy has grown very much over last thirty years. This tendency is unsustainable, though, considering the limited supply of diamonds and expected decline in their production. Therefore, in order to overcome these obstacles I suggest more privatization and hence, diversification.

Obsah

Abstract	3
Obsah	4
1. Úvod	5
2. Historicko-politický vývoj	6
2.1. Botswana před kolonizací	6
2.2. Britský protektorát.....	8
2.3. Období nezávislosti, politický systém a mezinárodní vztahy	9
2.4. Legitimita nového státu	11
3. Ekonomický rozvoj	13
3.1. Neutěšená výchozí pozice	13
3.2. Impozantní rozvoj	14
3.3. Útěk „Africké růstové tragédii“	17
3.4. Národní rozvojové plány, fiskální prozíravost a dobrá governance.....	18
3.5. Útěk „prokletí přírodních zdrojů“ a využití diamantů pro rozvoj.....	19
3.6. Útěk „Holandské nemoci“	20
3.7. Existuje „metavysvětlení“ úspěchu?	21
4. Problémy, paradoxy a výzvy ekonomického rozvoje	24
4.1. Růst vlády.....	25
4.2. Utekla nakonec Botswana prokletí přírodních zdrojů?	26
4.3. HIV/AIDS	30
4.4. Chudoba a nerovnost.....	32
4.5. Dlouhodobé řešení problémů: diverzifikace ekonomiky	33
5. Závěr	34
6. Zdroje	36
7. Přílohy	39
Obrázek 1. Diagram politického systému Botswany.....	40
Obrázek 2. Růst HDP v Botswaně 1965-2004.....	41
Obrázek 3. Srovnání nejrychleji rostoucích ekonomik na světě 1965-2002.....	41
Obrázek 4. Zdroje vládních příjmů za rok 2004/05.	42
Obrázek 5. Hrubý domácí produkt dle typu ekonomické činnosti.....	43
Obrázek 6. HDP vs. vládní výdaje, 1975-2004.....	43
Obrázek 7. Vládní výdaje (jako procento HDP) 1966-2004.....	44
Obrázek 8. Graf urbanizace v Botswaně 1971-2001.....	46
Obrázek 9. Zaměstnanci ve formálním pracovním poměru dle sektoru.	46
Tabulka 1. Spokojenost s demokracií.....	12
Tabulka 2. Parlamentní strany, 1965-2004.	39
Tabulka 3. Vládní rozpočet 2005/06-2007/08.....	44
Tabulka 4. Vývoj vládních výdajů 1997/98-2002/03.....	45
Tabulka 5. Příspěvek minerálů do státního rozpočtu 1997/98-2003/04.....	45

1. Úvod

Zatímco většina zemí světa zažívá své nejbohatší období v historii, ekonomický výkon subsaharské Afriky je zoufalý a za posledních čtyřicet let se významně nezlepšil. „Africké růstové tragedii“ (Easterly – Levine, 1997) se však naštěstí dá uniknout, jak ukazuje příklad Botswany.

Botswana je vnitrozemský stát srovnatelný velikostí (582 000 km²) například s Francií. Sousedí se Zimbabwe na severovýchodě, s Jižní Afrikou na východě a jihu, s Namibií na severu a západě a dotýká se Zambie na jednom místě řeky Zambezi na severu. Botswanu obývá přibližně 1,7 milionu lidí. Neboť 84% povrchu Botswany tvoří převážně neobyvatelná poušť Kalahari, 80% obyvatel Botswany žije na úrodné východní státní hranici (Parsons 1999).

Ačkoli jí prakticky nikdo při získání nezávislosti nedával naději na úspěch, Botswana dokázala překonat všechna očekávání a z třetí nejchudší země na světě se díky rapidnímu ekonomickému růstu, který po více než tři dekády dosahoval téměř osm procent ročně (*World Development Indicators 2006*) vypracovala do kategorie *middle-income countries*. Přestože v Botswaně není všechno růžové, zejména rozšíření epidemie HIV/AIDS nebo poměrně vysoká nerovnost v příjmech, většina ukazatelů životní úrovně v současnosti značí mnohem lepší život občanů, než ve většině ostatních zemí subsaharské Afriky.

Cílem této práce je popsat a zanalyzovat ekonomický vývoj této země od získání nezávislosti. Zaměřením na jednu zemi můžeme získat cenné informace o tom, proč jsou některé země bohaté a jiné chudé. Ačkoli je nekontroverzní, že ekonomický růst byl způsoben kvalitními institucemi a adoptováním „dobrých politik“, které umožnily využití nalezených diamantů k rozvoji infrastruktury, zůstává předmětem sporu, proč se právě v Botswaně povedlo tyto prorůstové instituce a politiky prosadit. Argument, který prezentuji, zdůrazňuje význam postkoloniálních politických rozhodnutí nově zvolené vlády, které zvýšily legitimitu nově vytvořeného státu, tím umožnily politickou stabilitu a následný ekonomický růst. Příjmy z diamantů však vedly k velkým výdajům vlády, aniž by byly vnímány daňovými poplatníky, což je z dlouhodobého hlediska neudržitelné.

První část práce se věnuje historicko-politickému vývoji, čímž si připravuje půdu pro druhou sekci, která se zabývá ekonomickým vývojem, jeho manifestacemi a analýzou. Třetí část je zaměřena na současné problémy a výzvy dalšího rozvoje a rovněž navrhuje řešení těchto problémů. Poslední část je shrnující.

2. Historicko-politický vývoj

2.1. *Botswana před kolonizací*

Předchůdci moderních tswanských kmenů¹ migrovali do oblasti současné Botswany² v osmnáctém století z jihovýchodu (dnešní JAR) a jsou těsně spojeny s kmeny Basotho v současném Lesothu (antropologové rozeznávají kulturu a jazyk Tswana-Sotho). Podrobili si původní kmeny Sanů (Křováků) a ostatních a v zásadě je sloučili do kmenů Tswana. Do roku 1800 se etablovalo několik tswanských společností a časem se zformovaly další, když se oddělily od předchozích. Například Bangwato vzniklo rozdělením z Bakwene a Batawana byl vytvořen v důsledku rozdělení Bangwato. (Acemoglu - Johnson – Robinson (dále AJR, nebo Acemoglu et al.), 2001: 9-11)

Podle AJR (2001: 10-11) tradiční podmínky v Bečuánsku (Bechuanaland, dnešní Botswana) vykazovaly značnou kulturní a etnickou homogenitu.³ V tomto homogenním prostředí byli velmi respektováni kmenoví náčelníci, kteří disponovali většinou ekonomických zdrojů. Společnost byla hierarchická a stratifikovaná. Náčelník určoval, zda půda bude alokována na lovení, zemědělství nebo bydlení. Navíc sloužil jako exekutiva kmene a jako takový formuloval ekonomickou politiku, urovnával konflikty uvnitř kmene a řídil vnější konflikty s jinými kmeny. Navzdory své nesmírné politické moci zůstal náčelník nahlížen jako rovný svým lidem.

Jedna z institucí, jež garantovala nějakou úroveň rovnosti mezi náčelníkem a jeho poddanými, byla *kgotla*. *Kgotlas* pomáhaly náčelníkovi zůstat v těsném propojení se svými lidmi. Přestože tento „výbor“ neměl exekutivní, nýbrž jen konzultativní pravomoc, náčelník se snažil dosáhnout konsensu a popřípadě mohl být upozorněn na zájmové skupiny, které by mohly odporovat určité politice. *Kgotlas* byly hlavním fórem pro politickou diskusi. *Kgotlas* dávaly všem dospělým mužům možnost kritizovat náčelníka a dávat mu rady, později umožnily otevřený dialog mezi tswanskými občany a jejich vládou. Jak upozorňuje Schapera (in Beaulier 2003: 3-4) dialog mezi náčelníky a občany v tswanských kmenech byl výjimkou spíše než pravidlem v předkoloniální Africe.

¹ V Botswaně existuje osm tswanských kmenů, Bangwato (kmen Seretse Khamy), Batawana, Bangwaketse, Bakwena, Balete, Bakgatla, Barolong a Batlokwa.

² Země se jmenuje Botswana, což pochází z kořene Tswana. Tswanský jazyk a kultura jsou označovány jako setswana (sečuánské).

³ Pravděpodobně ne více než 50% obyvatel současné Botswany jsou opravdoví Tswana. Ačkoli 85% mluví sečuánsky, převládá velká etnická diverzita. Kmeny Tswana se tradičně snažily integrovat ostatní skupiny do svých institucionálních struktur (ačkoli to bylo často navázáno na tribut) a dokonce i po získání nezávislosti pokračovalo prosazování homogenity.

Vzhledem k ostatním africkým kmenům byl předkoloniální tribalismus v Botswaně poměrně tolerantní k rozdílným názorům. Zatímco *kgotlas* vytvořily politické spojení mezi náčelníkem a jeho lidmi, tswanští občané také měli významné spojení se svým náčelníkem. Většina tswanských náčelníků byla velkými vlastníky dobytka. Ve většině sektorů tribální ekonomiky bylo převládající formou ekonomického uspořádání společné vlastnictví, nicméně pokud se podíváme na dobytek, náčelníci umožňovali jeho soukromé vlastnictví. Řadoví členové kmene však odváděli náčelníkovi a jeho pomocníkům tribut zvaný *kgamelo*, tedy mléko nebo maso, výměnou za ochranu. Přímý zájem na úspěchu pěstování dobytka v Bečuánsku znamenal pro náčelníka zájem na udržení soukromého vlastnictví dobytka. Špatná politika by totiž přinesla přímé poškození i jeho vlastního stáda. Vůdcové v předkoloniální Botswaně konstantně čelili riziku, že kterákoli disidentská skupina tswanské populace si „sbalí pár svých kusů dobytka“ a odejde s ním. V Bečuánsku byla hojnost země a dobytek působil jako mobilní aktivum. Pokud náčelníci prováděli ničivé politiky vůči majitelům dobytka, tak jednoduše mohl být dobytek přemístěn jinam. Oproti jiným zemím, kde je hlavní forma výroby v zemi (jako například kakao v Ghaně), tswanští náčelníci byli omezení kmenem spíše než naopak (Parson, Robinson 2005: 8).⁴

Náčelník se musel podřizovat stejně jako ostatní principům zvykového práva (*common law*), jenž umožňovalo jedincům ochranu vůči ničivým aktivitám ostatních a tvořilo tak „instituci omezující násilí“ (Coercion Constraining Institutions, CCIs; Greif 2005), jenž jsou esenciální pro fungování směny a zvyšování bohatství. Pokud by náčelník tyto principy příliš flagrantně porušoval, hrozilo okamžité odmítnutí jeho autority. V případě, že by se nechtěl podříditi, členové kmenu mohli jeho teritorium jednoduše opustit.

Vedle administrace vnitřních ekonomických politik náčelník konfrontoval spoustu externích výzev. Od roku 1818, během raných 30. let 19. století, se kmeny Zulu opakovaně pokoušely napadat Bečuánsko. Většina těchto invazí byla neúspěšná, ale konflikt mezi Zulu a Tswana zanechal svoji známku – spousta vágních hranic oddělujících kmeny v Bečuánsku se stala vymezenějšími a moderní hranice Botswany tak byly zformovány. (AJR 2003: 94).

Krátce po invazích kmenů Zulu začali vyzívat jižní a východní kmeny Tswana Búrové. Konflikt mezi Búry a Tswana trval až do bitvy u Dimave v roce 1852, kdy se tswanské kmeny sjednocené pod vedením Secheleho dokázaly ubránit. V roce 1853, poté co Tswana na chvíli ukončila pokusy Búrů o invazi, tswanský náčelník Sechele zorganizoval setkání s britskými představiteli. Sechele chtěl po Velké Británii, aby slíbila, že ochrání

⁴ Kenneth Good zdaleka nesdílí tento postoj, když cituje Hitchcocka, který tvrdí, že vůdce mohl po ostatních chtít „vykonat jakýkoli úkon potřeboval“ a „veškerý majetek mu mohl kdykoli propadnout.“ (Good, 1992: 69)

Bečuánsko, pokud Búrové znovu zaútočí, ale Britové rychle odmítli Secheleho návrh. Britští diplomaté se snažili o *appeasement* s Búry prostřednictvím mírové diplomacie, a nechtěli narušit tento vztah podporou Secheleho. Navíc britské veřejné mínění podporovalo plnou kolonizaci Bečuánska spíše než pouhou garanci protektorátního statutu.

Drastická změna britské politiky vůči Tswanaňům přišla v roce 1884, když Německo obsadilo Jižní Východní Afriku (nynější Namibii). Bečuánsko se tak pro Brity stalo regionem strategického významu. Britové se obávali, že Německo by mohlo získat přístup do Bečuánska a tak zablokovat jednu z hlavních přístupových cest do severní Afriky. Jak se vyjádřil Cecil Rhodes, Bečuánsko byl “Suezský průplav do [Afrického] vnitrozemí” (Gann a Duignan in Beaulier 2003). Protože Německá říše představovala reálnou hrozbu britskému kolonialismu v Jižní Africe, Velká Británie nyní nabídla Bečuánsku protekci proti Búrům a Němcům. Ta byla lokálními vládci neochotně přijata jako „menší zlo“ než přímá vláda Němců nebo Búrů. Roku 1885 Sechele akceptoval nabídku Velké Británie a Bečuánský protektorát byl zformován.

2.2. Britský protektorát

Bečuánský protektorát zabíral většinu dnešní Botswany. Dle smlouvy Britská říše zamezila každé invazi do Bečuánska. Vedle slibu ochrany Bečuánska neměli Britové žádný opravdový zájem na aktivním řízení Bečuánska.⁵ Britové si mysleli, že Bečuánsku chyběly cenné přírodní zdroje. Nadto koloniální excesy v Indii, Jižní Africe a Rhodesii natáhly koloniální rozpočet britského impéria. Bez zdrojů na další koloniální projekt Britové jednoduše nechali Bečuánsko na pokoji a doufali, že nepropukne žádný vojenský konflikt.

Neboť Britové nebyli aktivně zapojeni v Bečuánsku, historici tvrdí, že britský přístup k Bečuánsku by se dal nazvat jako „dobrotivé zanedbávání“ (*benign neglect*) (Dale in Beaulier 2003: 6). Britové nečerpali mnoho zdrojů z Bečuánska, ani zde nezanechali mnoho společenské nebo fyzické infrastruktury. Pětasedmdesát procent britských výdajů na protektorát šlo na „administrativní výlohy“ a další velká část byla utracena na zdokonalení výzbroje kmenových bojovníků (AJR 2001: 8). Britové ozbrojili Botswanaňany, aby se mohli

⁵ Britský Jihoafričan Cecil Rhodes nicméně chtěl, aby se Botswana dostala pod politickou a ekonomickou kontrolu jeho Britské Jihoafrické Společnosti, která mezi lety 1890-93 brutálně okupovala Zimbabwe. Aby tomuto zabránili, roku 1895 se tři hlavní tswanští vládci - Bathoen, Khama a Sebele – vydali do Británie lobovat za zachování statutu protektorátu. Poté, co se dozvěděli, že rozhodnutí předat je Rhodesově společnosti již bylo učiněno, rozpoutali celonárodní kampaň, aby dostali tento případ k britským občanům. S pomocí Londýnské misionářské církve se jim doslalo tak velké podpory veřejnosti, že se Britská vláda rozhodla změnit své rozhodnutí a souhlasila se správou teritoria jako protektorátu (Facts on Botswana 2005: 1).

bránit Němcům ze západu a Búrům z jihu, ale kromě těchto obranných výdajů se v Bečuánsku Britové nezapojovali do žádného projektu *nation-buildingu*. Britové jednoduše neviděli žádný slibný návrat z investování do Bečuánska.

Po druhé světové válce se Britové pokusili zkombinovat Bečuánský protektorát s jejich jihoafrickou kolonií, ale Bečuánsko bylo schopno odrazit tento pokus o anexi. Beaulier (2003: 6-7) identifikuje dvě významné události, jenž pomohly udržet Bečuánský protektorát nezávislý od Jihoafrické kolonie. Zprvé, po druhé světové válce pokračoval silný nacionalistický proud. Roku 1948 se v Bečuánsku zformovala Národní strana. Národní strana byla dobře organizovaná a požadovala nezávislost Bečuánského protektorátu.

Ještě důležitější bylo vyloučení náčelníka Seretse Khamy z Bečuánska roku 1948. Zatímco studoval v Anglii, Khamovi nebylo umožněno vrátit se do Bečuánska, aby se zde mohl stát náčelníkem, neboť se oženil s bílou Angličankou. Britové doufali, že zákaz vstupu sníží tenze v Jižní Africe. Jihoafrické bílé vedení shledávalo mezirasové manželství odporné a trvalo na tom, aby Khamovi bylo zakázáno vládnout v Bečuánsku. Neboť většina lidí z Bečuánska podporovala Khamu, tato politická *issue* rozdělila Jižní Afriku a Bečuánsko.⁶

S růstem politických stran a nacionalismu v Bečuánsku ztrácela Velká Británie kontrolu protektorátu. Na jaře 1965 Británie už dále nemohla Bečuánský protektorát udržet a byla uznána botswanská národní nezávislost. Hlavní město bylo přesunuto do Gaborone. Na podzim 1965 se v Botswaně konaly první volby. Botswanská demokratická strana (Botswana Democratic Party, BDP) vedená Khamou zažila drtivé volební vítězství. navzdory dřívějším konfliktům s Velkou Británií (nebo spíše i díky nim) se stal Seretse Khama prvním botswanským prezidentem. 30. září 1966 byla vyhlášena nezávislá republika Botswana.

2.3. Období nezávislosti, politický systém a mezinárodní vztahy

Ústava Botswany založila nerasistickou demokracii, která udržuje svobodu slova, svobodu tisku a svobodu shromažďování a garantuje všem občanům stejná práva. Politický systém Botswany je westminsterský. Vláda má jednokomorové (zprvu 31-členné, nyní již 57-členné) Národní shromáždění odpovědné za legislativu. Členové jsou voleni přímo z 57 obvodů a sami si zvolí další čtyři členy a mluvčího. Prezidentský kandidát, jehož podporuje

⁶ Khama spolu se svým strýcem zůstal v exilu až do roku 1956. Tehdy Khama odmítl, že by se neměl stát náčelníkem a vrátil se do Bečuánska. Do roku 1960 se zformovala proti-koloniální a proti-apartheidní politická strana, Občanská strana Botswany (Botswana People's Party, BPP). Khama na to reagoval a pomohl zformovat BDP, která se, na rozdíl od BPP obhajující městské zájmy, snažila získat přízeň venkova a kmenových náčelníků.

většina parlamentu se ujme prezidentské funkce a zvolí kabinet ze členů Národního shromáždění. Prezident je hlavou výkonné moci a vlády a předsedá kabinetu. Musí rozpouštět parlament a vyhlašuje volby každých pět let, může však i dříve.

Od roku 1965 BDP kontroluje jak prezidentský úřad, tak i Národní shromáždění. Botswanská lidová strana (Botswana People's Party, BPP) se nikdy nestala vážným politickým rivalem a do roku 1969 se stala Botswanská národní fronta (Botswana National Front, BNF) hlavní opoziční stranou. Vedena Kennethem Komou, BNF byla explicitně socialistická strana. Prožila brzký úspěch, když ulovila tři křesla v parlamentu v roce 1969. Její popularita stoupla v sedmdesátých letech, ale klesla v osmdesátých. V současné době opět stoupá. Tabulka 2 v příloze ukazuje výsledky veškerých voleb.

Parlament obsahuje i Sněmovnu náčelníků (House of Chiefs). Sněmovna náčelníků je oddělena od Shromáždění, má 15 členů a slouží jako poradní těleso v otázkách zvyku a tradice. Skládá se z osmi *ex-officio*, čtyř zvolených a tří speciálně zvolených členů. Členové *ex-officio* jsou náčelníci osmi největších kmenů. Zvolení členové jsou pod-náčelníky v oblastech Chobe, North East, Ghanzi a Kgalagadi.

Parlament má moc „vytvářet zákony pro mír, řád a dobrou vládu Botswany“ (Parson in Beaulier 2003). Podle westminsterského systému je exekutiva odpovědná legislativě. Prezident může odmítnout podepsat zákony. Pokud se tak stane, je zákon navrácen do Shromáždění. Pokud Shromáždění schválí zákon znovu, prezident má tři týdny na podepsání zákona. Prezident také slouží jako vrchní vojenský velitel.

Kromě westminsterského politického systému Botswana zdělila také britský právní rámec *common law*. Botswanské trestní soudy adaptovaly zákoník založený na precedentech. Ve stejné době dokázala Botswana inkorporovat některé z jejich zvykových praktik do svého právního rámce, založením občanských zákonů na zvyku a tradici. Tím dokázal botswanský postkoloniální právní rámec zachovat některé důležité části kmenového práva, zatímco inkorporoval významné aspekty britského *common law*.

Některé případy jsou vyslyšeny lokálními náčelníky nebo jinými pravomocnými autoritami a rozhodnuty v souladu se zvykovým právem, zatímco městské soudy a Nejvyšší soud se zabývají statutárním právem. Nejvyšší soud funguje jako odvolací pro obě větve justice. Více než 85 procent kriminálních případů a 90 procent občanských sporů je řešeno pomocí zvykového práva před náčelníky (*Facts on Botswana 2005: 6*).

2.4. Legitimita nového státu

Jak vidíme, a jak ilustruje obrázek č. 1, vláda Botswany spočívá do značné míry na tradici. Botswana *byla jedinou zemí černé Afriky, která v post-koloniální době nepersekvovala své Atingas*, ale spíše šla zpět a *budovala na tradičních kořenech* (Ayittey, 2004: 355). Vyplatilo se to nesmírně. *Newsweek* (1990 in Ayittey) to vystihl pregnantně: „Botswana vystavěla fungující demokracii na domorodé tradici lokálních shromáždění zvaných *kgotlas*, která připomínají městská setkání v New Englandu“. Ayittey k významu post-koloniálních leaderů a politik ve vztahu ke kolonialismu uvádí následující:

Odmítnutí kolonialismu a západních institucí africkými vůdci bylo pochopitelnou reakcí. Ale ve své přemrštěné horlivosti a snaze o vymýcení všech stop západního kolonialismu se vytratil prakticky veškerý smysl a byla ztracena kulturní orientace. Po získání nezávislosti se spousta afrických leaderů prohlásila „svobodnými a nezávislými pod černou vládou,“ zatímco odstranili sochy evropských monarchů a vyzdvihli ne sochy Martina Luthera Kinga nebo Kankana Musy, ale dalších bílých cizáků—Marxe a Lenina (Ayittey 1992 in Beaulier a Subrick, 2007a: 4).

V prostředí, kde tradice konsensu a otevřenosti - a taktéž náčelníci - užívali velkou autoritu, nahrávala kombinace s westminsterským systémem, s jehož prvky se po osmdesát let kolonizace obyvatelé Botswany rovněž setkávali, vytvoření státu, jenž by kombinoval oba dva přístupy a umožnil tak transformaci tradiční autority na racionálně-právní⁷, která je základem pro dobrou *governance* (Parsons, Robinson, 2006) a rovněž funguje jako „instituce omezující násilí“ (Greif, 2005).

Nově vytvořený stát mohl využít k získání potřebné legitimacy charisma a tradiční autoritu Seretse Khamy, vůdce BDP. Khama byl vnukem Khamy III. (též známého jako Khama Dobrý). Náčelníci s tradiční autoritou mohou hrát roli koordinátora zájmu různých segmentů společnosti, a tak přispět k legitimitě instituce. V Botswaně se zdá tuto roli hrát právě Seretse Khama: „1) pro rolníky byl náčelník; 2) pro malou skupinu vzdělaných Afričanů byl jedním z nich; 3) pro náčelníky byl jedním z nich; a 4) pro Evropany svým oblékáním, jazykem, chováním a zkušenostmi s nimi měl hodně společného“ (Parsons in Marroquín, 2005: 51).

⁷ Zmíněná taxonomie pochází z díla Maxe Webera, který dělí autoritu na tři ideální typy: tradiční, charismatickou a racionálně-právní. Vysvětlení snad potřebuje jen třetí, racionálně-právní. Touto autoritou se rozumí forma vládnutí, ve které je autorita organizace nebo vládního režimu svázána s právní racionalitou, právní legitimitou a byrokracií, není navázána na člověka. Většina moderních států dvacátého století jsou považovány uživateli těchto konceptů za racionálně-právní.

Khama a BDP adoptovali politiky, které úspěšně přenesly tradiční autoritu na racionálně-právní. Vyhráli volby s velkou převahou (často s více než 70 % celkových hlasů) a s jejich vládnutím jsou lidé vesměs spokojeni (jak ilustrují opakovaná znovuzvolení), rovněž disent uvnitř vládní strany je mírný. Navíc všichni post-koloniální leadeři byli velice inteligentní a charismatičtí vůdcové s vazbami na významnější Africké kmeny. Jak Khama, tak Masire, který vládl od roku 1980, tak i Mogae, který nastoupil po něm, všichni studovali v zahraničí a byli dobře obeznámeni s ekonomikou, což jistě přispělo jednak k jejich autoritě a konsekvantně k „dobrým politikám,“ které opět zlepšily nejen ekonomickou výkonnost, ale rovněž legitimitu vlády a znamenaly posílení racionálně-právní autority státu.

Khamova rozhodnutí zvýšila legitimitu politického systému.⁸ Například politiky, které adoptoval zlepšily ochranu jak občanských svobod, tak politických práv. Roku 1972 Botswana dosáhla známky 3 co se týče politických práv a 4 pro občanské svobody na indexech Freedom House. V roce 2006 dostala dvojky v obou kategoriích, což Freedom House hodnotí jako „převážně svobodné.“ Zlepšení jsou jistě možná, ale nemůžeme zanedbat pohyb směrem ke svobodě jako cestu ke zvětšení legitimacy. Hodnocení ekonomické a politické svobody se zlepšovaly také. Velká úroveň spokojenosti s demokracií reflektuje životní úroveň a zkvalitnění infrastruktury, kterou se povedlo od nezávislosti nesmírně zvýšit.⁹

Jak jste celkově spokojen s fungováním demokracie v _____?

Zdroj: Southern African Democracy Barometer (2001), Public Opinion Center: Cape Town, South Africa.

	Botswana	Zimbabwe	Zambia
Velmi/docela spokojen	74.6	18.2	58.8
Nepříliš spokojen / nespokojen	21.7	56.9	35.2
Nevím	2.8	6.8	3.7

Tabulka 1. Spokojenost s demokracií.

⁸ Můžeme se však dále ptát, co vedlo Khamu a BDP k těmto rozhodnutím – jednak k inkorporaci tradičních institucí do nově vznikajícího státu, jednak ke kvalitním politikám, kromě snahy získat legitimitu a tím pádem hlasy v dalších volbách. Těmto otázkám se věnujeme v kapitole „Existuje ‚metavysvětlení‘ úspěchu?“

⁹ Viz sekci Impozantní rozvoj.

¹² Zmíněný útok byt oficiálně namířen na uprchlíky, kteří se měli snažit o destabilizaci Rhodesie. V Botswaně nicméně jeho výsledkem bylo zvýšení xenofobních nálad.

Od roku 1969 začala Botswana hrát významnější roli i v mezinárodní politice, proklamovala se jako nerasistická liberálně-demokratická alternativa jihoafrickému apartheidu. Jižní Afrika se neúspěšně pokusila zastavit snahu Botswany o otevření přímých spojení silnicemi a trajektem do Zambie přes Zambezi, což by znamenalo vyhnutí se zavedeným železničním a silničním cestám přes Rhodesii. Od roku 1974 byla Botswana spolu se Zambií a Tanzanií, k nimž se připojil Mozambik a Angola, jedním z 'Front Line States', jenž se snažily přinést demokracii do Zimbabwe, Namibie a Jižní Afriky.

Legitimita státu znamenala, že v Botswaně od získání nezávislosti nepropukla žádná revoluce, ani občanská válka, a bylo tak připraveno prostředí pro společenský rozvoj. Později v sedmdesátých letech vypukla občanská válka v Rhodesii a městská povstání v Jižní Africe, odkud se valili uprchlíci do Botswany. Botswana poté začala formovat svoji - do té doby neexistující - armádu, Botswanské obranné síly (Botswana Defence Force). Roku 1978 Rhodéská armáda vnikla přes hranice a zmasakrovala patnáct botswanských vojáků v překvapivém útoku¹². Botswana hrála svoji roli při ukončení Rhodéské války, která vyústila v nezávislost Zimbabwe roku 1980. Nicméně její hlavní příspěvek spočíval ve zformování Jihoafrické rozvojové koordinační konference (Southern African Development Coordination Conference), která se měla starat o budoucnost regionu.¹³ (Parsons 1999)

3. Ekonomický rozvoj

Narozdíl od většiny zemí subsaharské Afriky, jejichž ekonomický výkon se za poslední čtyři desetiletí příliš nezměnil, Botswana dokázala překonat všechna očekávání a ukázala, že i v neutěšených přírodních podmínkách se dá zbohatnout, pokud je vytvořen institucionální rámec podporující společenský řád, fungování trhu a efektivní vládnutí.

3.1. *Neutěšená výchozí pozice*

Při získání nezávislosti roku 1966 nově vzniklému státu prakticky nikdo nedával naději, že by mohl uniknout postkoloniální ekonomické katastrofě. „Škarohlídi dávali zemi méně než pět let, než se sama zničí a vypaří.“ (Ayittey, 2004: 356) Británie byla ráda, že se

¹³ Myšlenkou za SADCC, jak ji vyjádřil Seretse Khama, bylo koordinovat různorodé ekonomiky, spíše než se snažit vytvořit unifikovaný trh v jižní Africe. Kromě Jižní afriky a Namibie se zapojily všechny jihoafrické státy a začaly pracovat zejména na dopravních sítích do přístavů Mozambiku.

může zbavit jedné z nejchudších zemí světa, jejíž tehdejší HDP na obyvatele je odhadován mezi US\$70 a US\$90.¹⁴

Většina obyvatel byla závislá na zemědělství, hlavní kostrou ekonomiky byla produkce hovězího. Z nějakých 600 000 obyvatel bylo 29 000 lidí v placeném zaměstnání a 30 500 pracovníků migrovalo, z čehož 18 000 bylo zaměstnáno v dolech Jižní Afriky. Negramotnost dosahovala 80 % a přístup k zdravotnickým zařízením, vodě, telefonům, elektřině, veřejné dopravě a jiným službám byl zanedbatelný. Nebyla zde vybudována prakticky žádná infrastruktura (v té době méně než 10 km asfaltových silnic), kromě železnice Cecila Rhodese, která byla dokončena 1897.

Společnost se skládala z devíti etnických skupin a většinu dolů, obchodních i zemědělských podniků vlastnili Jihoafričané. Dostupnost kvalifikované pracovní síly byla špatná, země měla méně než 50 vysokoškolsky vzdělaných lidí. Institucionální základy státního aparátu byly slabé. Téměř všechno muselo začít od píky. Vyhlídky na rychlý rozvoj byly neutěšené, vzhledem tomu, že rozpočet Botswanské vlády závisel na finanční pomoci Velké Británie.

3.2. *Impozantní rozvoj*

V poměru k ostatním zemím subsaharské Afriky většina ekonomických a sociálních indikátorů reflektuje výjimečné životní podmínky pro průměrného občana Botswany. Například dětská úmrtnost je na mnohem nižší úrovni než průměr subsaharské Afriky. Podobně i průměrný kalorický příjem a úroveň vzdělání jsou nad průměrem.

Tricet pět let od získání nezávislosti rostl reálný HDP nejvíce na světě, necelých 8 % ročně (viz obrázek 2 a 3). Přestože se v posledních letech ekonomický růst zpomalil, HDP na obyvatele \$14 700 je asi čtyřikrát větší než průměr subsaharské Afriky. Z třetí nejchudší země světa dostala do kategorie *middle income countries*. Kvalitní governance znamenala příliv zahraniční rozvojové pomoci a v osmdesátých letech byla Botswana jednou z nejvíce podporovaných zemí co se týče obdržené pomoci na obyvatele. V současnosti již rozvojová pomoc do země prakticky neproudí.

Národní rozpočet se rozrostl z méně než 3 milionů USD na 3 miliardy USD v roce 2004. Exporty narostly z asi 2 milionů USD na 2 miliardy USD v roce 2002 a importy z 3

¹⁴ Následující dvě podkapitoly citují několik zdrojů. Vzhledem k přehlednosti textu, která by byla narušena neustálým opakováním citací je uvádím zde: Mogae (2005), *World Development Indicators 2006*, Ayithey (2004), Beaulier a Subrick (2006), CIA Factbook: Botswana (2008), Facts on Botswana 2005 a National Development Plan 9.

milionů USD na 2 miliardy USD. Zaměstnanost ve formálním sektoru stoupla z 29 000 lidí na 296 387 v roce 2004 (počet obyvatel se zvýšil asi třikrát).

Kromě toho se očekávaná délka dožití při narození zvýšila z 48 let v roce 1966 na 65,3 roku 1991, předtím než poklesla na 55,7 v roce 2001, a 50 let v roce 2008, hlavně vinou vlivu pandemie HIV/AIDS. Dětská úmrtnost klesla ze 100 na 1000 narození v roce 1971 na 55 v roce 2001. Počet dětí navštěvujících základní školu vzrostl z 66 100 roku 1966 na 327 600 roku 2000, což představuje růst asi 4.8% *per annum* a negramotnost je v současnosti asi na 80%. Asfaltové silnice narostly ohromným způsobem – z méně než 10 kilometrů v roce 1966 na více než 10 000 kilometrů v roce 2003. Přístup ke zdravotnickým zařízením¹⁵, vzdělání, dopravě, telekomunikacím a ostatním službám se zvýšil.

Struktura Botswanské ekonomiky rovněž prošla signifikantní změnou od získání nezávislosti. Zemědělství, které v roce 1966 tvořilo 40% HDP nyní tvoří méně než 3% of GDP. Největším přispěvatelem k HDP se stala těžba s více než třetinovým relativním podílem. Ekonomika Botswany je velmi otevřená, vývozy a dovozy dosahují 79% HDP (dále si však ukážeme, že cla tvoří příliš vysoký podíl jak státních příjmů, tak jejich absolutní výše je z hlediska tvorby bohatství kontraproduktivní). V době nezávislosti bylo hlavním vývozním artiklem hovězí, ale nyní tvoří kolem 80% celkových exportů diamanty. Chov hovězího dobytka prošel přes nepříznivé přírodní podmínky rovněž fenomenálním vývojem. Botswana začala hovězí vyvážet do EHS, které platilo až čtyřikrát vyšší než světové ceny díky jeho kvalitě. Tržby z těžby nerostů tvoří téměř polovinu příjmů vlády.

Díky pokroku, který jsme si právě představili, se v roce 1992 Botswana dostala ze seznamu 24 nejméně rozvinutých zemí (LDCs). Navíc zavedla vhodné makroekonomické a strukturální politiky a etablovala instituce, které slouží moderní ekonomice, jako burzu cenných papírů, v roce 1994. V roce 1975 Botswana etabloval svoji nezávislou centrální banku a namísto jihoafrického randu zavedla vlastní měnu jménem Pula (děšť). Kontrola směnitelnosti měny byla eliminována v roce 1999.

Jako další ilustrace úspěchu může sloužit investiční rating společností Standard and Poor's a Moody's, kde si drží nejvyšší známky. Podle *Indexu světové ekonomické svobody*

¹⁵ Asi 85% rurálního obyvatelstva má přístup ke zdravotnickému zařízení v okruhu 15 km. Systém je veden hlavně lokálními vládami se sítí asi 210 klinik, 315 zdravotnických míst a 700 mobilních jednotek. (Facts on Botswana 2005: 13)

¹⁷ Studie *Doing Business* řadí Botswanu však až na 51. místo (Slovensko 32., ČR 56.), i v regionálním srovnání zaostává zejména ve snadnosti získání úvěru nebo počtu dní, jež trvá založení podniku (108 vůči regionálnímu průměru 56). Díky většímu majetku obyvatel Botswany je však pro ně kapitálově snazší se do podnikání pustit. Zaměstnávání pracovníků je nadmíru snadné, oproti tomu propuštění je mnohem těžší jak právně, tak i co se finančních nákladů týče. Registrace majetku je asi na úrovni OECD. Ochrana investorů je na úrovni regionu. Daně jsou o hodně nižší než ve zbytku regionu (15% z příjmu osob i korporátní daň). Zahraniční obchod je

Fraser Institutu je v roce 2007 Botswana na 32. místě s indexem 7,2 svobodnější než Česká republika (50. místo, 7,0), přestože si v žebříčku pohoršila oproti roku 2000 o několik míst (což je však dáno spíše relativním zlepšováním ostatních), index zůstává více méně na stejné úrovni, od 80. let se však zvýšil asi o 2 body.

Index ekonomické svobody Heritage Foundation řadí Botswanu v roce 2008 na 36. místo (právě mezi Slovensko a ČR) na světě. V Africe je druhá za osmnáctým Mauritiem. Jak uvádí: „Botswana je regionální hospodářský leader a v sedmi z deseti ekonomických svobod se umístila nad světovým průměrem. Je velmi silná v soukromém vlastnictví, investiční svobodě, finanční svobodě, svobodě od korupce a pracovní svobodě. Ve finančním odvětví je regionálním leaderem s nezávislou centrální bankou a málo vládními intervencemi. Justice je nezávislá a ochrana intelektuálního vlastnictví silná. Celkové podnikatelské prostředí je na Afriku kvalitní a modelem pro svět. Botswana by se mohla zlepšit v poměrně slabých skóre co se týče velikosti vlády, obchodní svobody (vážený průměr cel je asi 11%) a peněžní svobody.“¹⁷ (*Index of Economic Freedom, Botswana*)

Freedom House udělil Botswaně roku 2007 dvojku jak za politická práva, tak i občanské svobody a označil ji jako svobodnou (v Africe opět poměrně raritní).¹⁸ Roku 1994 prošel parlamentem zákon, který založil protikorupční orgán se speciálními pravomocemi. Výsledkem je více než 80% usvědčených případů korupce. Botswana se zařadila na 37. místo z 163 zemí, jež zkoumala Transparency International ve svém indexu vnímání korupce a tak

oproti tomu těžší než v OECD, asi na úrovni regionální. Smlouvy jsou vynucovány pomaleji než v regionu, i když stojí toto vynucení méně. V porovnání s ČR je v Botswaně hlavní problém licencování a začátek podnikání (asi tak špatné jako v ČR), slabá ochrana investorů a zejména obchodování přes hranice. Oproti tomu v ČR jsou na tom podnikatelé mnohem hůře co se týče placení a výše daní a uzavírání podniku.

¹⁸ Jako problematické však vyzdvihl nakládání s menšinami, zejména Sanů (Křováků), jichž bylo vládou od roku 1985 ze své domoviny v přírodní rezervaci Kalahari (CKGR) vyhoštěno na 5000. Vláda však vesměs odmítá nařčení z užití násilí k těmto přesunům, trvá na tom, že Sanové byli adekvátně kompenzováni penězi a dobyt看em a že jim bylo v nových sídlech poskytnuto slušné vzdělání a zdravotní služby. Autority rovněž odmítají tvrzení kritiků, že vláda chtěla chránit diamantové rezervy v této oblasti před potenciálními nároky Sanů, kteří zde žili po 30 000 let. Soud nicméně v roce 2006 rozhodl ve prospěch Sanů a vláda proto musí umožnit jejich návrat do CKGR. Rovněž stavba elektrického plotu na hranicích se Zimbabwe, která má oficiálně zabránit rozšíření nemoci na dobytek, je kritizována jako nevhodný prostředek pro nakládání s nelegálními imigranty.

dosáhla nejlepšího hodnocení ze všech afrických zemí, ostatně už několikátý rok po sobě. Svobodný a čínorodý tisk vzkvétá ve městech a politická diskuse je otevřená a živá.¹⁹

Ačkoli by nás mohlo svádět připsat relativní úspěch Botswany těžbě diamantů během konce sedmdesátých a počátkem osmdesátých let, musíme mít na paměti, že takové vysvětlení, ačkoli má svůj merit, je pouze částí celkového obrázku. Stejně tak popisovat tento rozvoj jako „zázrak“ je zrádné, neboť to sugeruje jakýsi božský zásah nebo nevysvětlitelný důvod pro to, čeho bylo dosaženo. Přírodní zdroje, nehledě na jejich lukrativitu, nemohou rozvinout zemi bez politické stability, dobrého ekonomického managementu a prozíravé fiskální politiky.

3.3. Útěk „Africké růstové tragédii“

Neutěšený ekonomický výkon subsaharské Afriky za posledních třicet let si žádá vysvětlení. Easterly a Levine (1997) pregnančně vystihli zkušenost subsaharské Afriky jako „Africkou růstovou tragedii“ (Africa's Growth Tragedy). Nicméně důvody této tragédie zůstávají nejasné. Vysvětlení se pohybují od dědictví kolonialismu až po špatné geografické podmínky (Bertocchi a Canova 2002, Sachs 2001). Podívejme se nyní, zda tato známá vysvětlení mohou uspět i u Botswany.

Konvenční moudrost nám říká, že špatný ekonomický výkon subsaharské Afriky reflektuje škodlivé politiky, které byly adoptovány během kolonizace a těsně po ní. Konfiskatorní politické instituce vyvinuté během období kolonizace pak přetrvaly až do současnosti. Ovšem pokud koloniální dědictví působí jako nejdůležitější faktor pro ekonomickou výkonnost, tak bychom očekávali, že všechny předchozí kolonie budou dosahovat nízké úrovně ekonomického růstu. Nicméně země, která dosáhla přes koloniální minulost od nezávislosti největšího růstu na světě zřejmě nezapadá do scénáře, který by tato teorie predikovala.

Stejně tak bychom si mohli myslet, že vliv bude mít národnost kolonizátorů a instituce, které ve svých koloniích etablovali. Jak však ukazují Beaulier a Subrick (2006), rozdíly mezi růstem v bývalých britských a francouzských koloniích neindikují žádný rozdíl mezi lety 1970-2002. Proto se identita kolonizátorů nezdá vysvětlovat úspěch Botswany.

¹⁹ V hlavním městě vychází několik nezávislých novin i časopisů. Nicméně vláda dominuje rádiím a televizi. Navíc se vláda snaží cenzurovat nevhodné informace. V září 2006 obhájci svobody tisku a opoziční politické strany odsoudili varování vlády státem vlastněným médiím, aby vykonávaly „maximální patriotickou solidaritu, kolektivní odpovědnost a věrnost zemi a národu“ při podávání zpráv o sporu týkajícím se vyhoštění Sanů z CKGR.

Alternativní vysvětlení slabé výkonnosti afrických ekonomik zdůrazňuje nedostatečné dary přírody. Nedostatek přístupu k splavným vodním cestám, tropické oblasti, které zvyšují pravděpodobnost nákazy malárií, a nehostinná půda přispívají k špatnému stavu ekonomik (Sachs 2001). Botswana jako vnitrozemská země a s 0,61 % půdy klasifikované jako orné (*Facts on Botswana 2005*) neměla příliš štěstí co se týče zeměpisných výhod. Významná část příjmů botswanské vlády pochází z těžby diamantů a měla by tím pádem být prokleta přírodními zdroji. Přesto se jí daří docela dobře a této kletbě dokázala uniknout.²⁰

Jak vidíme, obvyklá vysvětlení nerozvinutost pro Botswanu neplatí. Abychom lépe porozuměli úspěchu Botswany, již jsme zdůraznili v sekci Legitimita nového státu politické základy rozvoje, zdroje politické legitimacy a vliv na politiky. Dále se rozvedeme tyto faktory a zmíníme některé zajímavé aspekty ekonomického vývoje Botswany a na závěr této kapitoly se podíváme na „metavysvětlení“ o které se pokoušejí někteří autoři.

3.4. Národní rozvojové plány, fiskální prozíravost a dobrá governance

Po prvních pět let politické nezávislosti zůstávala Botswana finančně závislá na Británii, která platila plné náklady administrace a rozvoje. Plánování a vykonání ekonomického rozvoje začalo v letech 1967-71 po nalezení diamantů v Orapě. Esenciálním předpokladem k tomu byl sjednání celní unie s Jižní Afrikou (k níž došlo 1969), aby státní příjmy nabývaly z vzrůstajících kapitálových importů a minerálních exportů, spíše než aby zůstaly jen fixovaným procentem z celkového příjmu celní unie. (Parson, Robinson 2005: 11)

Zdálo se, že vládní příjmy a celkový rozvoj země bude záležet na zahraniční pomoci. Vláda se rozhodla pro dosažení lepší transparentnosti a fiskální stability, která měla zvýšit šance jak na peníze od Británie, tak i ostatních potenciálních donorů, pro zformování rozvojových plánů.

Národní rozvojové plány (National Development Plans, NDPs) jsou šestileté plány, které projektují očekávané budoucí výdaje a příjmy. Aby NDPs prošly, musí dosáhnout v parlamentu jednomyslnou shodu. Následné projekty musejí být v souladu s těmito plány a případné změny plánů jsou politicky obtížné. Aby byl projekt schválen, musí splňovat dostatečnou buď ekonomickou nebo společenskou návratnost. Kterýkoli z politiků snažící se zvýšit výdaje na některém projektu může očekávat odpor některé skupiny. Narozdíl od spousty organizací, jež užívají odhady cost-benefit analýz, botswanská vláda přijímala

²⁰ Viz další sekci pro analýzu tohoto problému.

konzervativní odhady pro očekávané ekonomické a společenské přínosy různých programů, což limitovalo jejich počet (Beaulier – Subrick, 2006: 8). První Národní rozvojový plán, který zdůrazňoval makroekonomickou stabilitu a fiskální rovnováhu byl schválen ještě před získáním nezávislosti, díky potřebě finanční pomoci na několik let od britské vlády. Transparentnost a úspěch těchto plánů byly ještě více posíleny, když se podařilo nalákat zahraniční pomoc od jiných donorů z celého světa. Když byly diamanty objeveny roku 1967, příjmy uvolnily vládu ze závislosti na zahraniční pomoci, nicméně NDPs dále limitovaly a řídily vládní výdaje.

Národní plánování bylo velkou částí rozvojové ekonomie v 60. a 70. letech a hodně afrických zemí je aplikovalo po získání nezávislosti. NDPs Botswany byly výjimečné v tom, že byly použity na omezení vlády tak moc, jak to jen umožňovaly. Tahle kontradikce plánování vysvětluje velkou měrou úspěch této země při využití přírodních zdrojů k rozvoji. Nejprve tyto plány zabránily jinak pravděpodobné korupci, predátorským politikám a zabránění stavění monumentálních projektů a připravily institucionální půdu pro zahraniční investory a donory (Anderson, 2005: 6).

Nicméně, jak uvidíme později, zatímco Národní rozvojové plány pomohly zamezit vládě dělat špatná rozhodnutí v raných fázích rozvoje, dlouhodobě neomezily celkové vládní výdaje nebo intervence. Vzrůstající příjmy z diamantů vedly k větším intervencím, přestože rozvojové projekty se staly méně urgentními.

3.5. *Útěk „prokletí přírodních zdrojů“ a využití diamantů pro rozvoj*

V literatuře o rozvojové ekonomii je dobře známý fenomén „prokletí přírodních zdrojů“ (Sachs – Warner, 2001). Země s hojnými přírodními zdroji mívají nižší úroveň ekonomického růstu, zatímco země s málo přírodními zdroji rostou rychleji. Fareed Zakaria (2003: 75) ukazuje, že prokletí se dostalo přijetí v populárních diskusích o nevyvinutí. Jak píše:

Proč jsou bezpracná bohatství (jako ropa, diamanty a zlato) takovou kletbou? Protože překáží rozvoji moderních politických institucí, zákonů a byrokracií. Předpokládejme cynicky, že hlavním cílem jakékoli vlády je získat pro sebe větší bohatství a moc. Aby se stát stal bohatým v zemi bez surovin, musí se nejprve stát bohatou společností, aby vláda mohla toto bohatství zdanit. V tomhle smyslu Východní Asie byla požehnána, neboť byla tak chudá. Její státy musely pracovat tvrdě na vytvoření efektivní vlády, protože to byla jediná cesta, jak obohatit zemi a tím i stát. Vlády s poklady ve svých

zemích to mají lehké. Získají příjmy z prodeje nerostů nebo ropy a nemusí se zabývat mnohem těžším problémem tvorby legálního a institucionálního rámce, který tvoří bohatství.

Botswana se tomuto prokletí však dokázala vyhnout, narozdíl například od Sierra Leone, jelikož další instituce, které pomohly omezit konfiskatorní aktivity vlády, byly zformovány potřebou zahraničních investic k úspěšnému těžení diamantů (Anderson, 2005: 7-8). V Botswaně jsou diamanty těženy metodou, jež vyžaduje drahé přístroje a technickou expertízu, což znamenalo, že diamanty nemohly být úspěšně dolovány bez zahraničních investic. Investoři jako De Beers zprvu čelili významným rizikům, když by počítali s tím, že hostující vláda bude provádět konsistentní politiky, nebude měnit daně, regulovat, nebo vyvlastňovat, jejich vlastnická práva budou proto zaručena a investice budou moci probíhat i v dlouhodobém horizontu.

V roce 1967 měla Botswana novou vládu a netěžila nerosty, ani neměla potřebnou infrastrukturu. Aby přesvědčilo De Beers, že mají investovat, politické vedení Botswany muselo udělat kroky k vytvoření důvěry ve formě dobrých politických institucí a politik týkajících se nerostů. Vláda Botswany před sebou měla *trade-off* mezi nárokováním významné části příjmů a zajištěním incentív pro soukromé investice. Výsledkem byla dohoda, která vytvořila polostátní podnik Debswana a zaručovala sdílení zisku (v současné době se zisky dělí 50/50) - oběma stranám zaručovala hmotný přínos v případě pokračujícího úspěchu těžby.

Dohoda se ukázala jako nesmírně přínosná pro obě strany. Poslední a největší důl byl zprovozněn v roce 1982 v Jwanengu a příjmy z diamantové těžby se až nyní začínají ustalovat. Tyto příjmy, vedle daní a poplatků z diamantového průmyslu zůstávají největším přispěvatelem do ekonomiky. Minerály v současnosti tvoří asi 35% HDP a zhruba polovinu příjmů vlády. Obrázek č. 4 ukazuje příjmy vlády v roce 2004/05, kdy minerály přispěly asi 47% do rozpočtu přímo a dalšími příjmy nepřímo prostřednictvím exportních cel, poplatků a úroků na zahraniční rezervy.

3.6. Útěk „Holandské nemoci“

Botswana se dokázala vyhnout většině ekonomických problémů, jenž jsou spojeny s exportními boomy (například extrémní rent-seeking, přespříliš velké výdaje vlády – alespoň zpočátku, a zejména takzvanou „Holandskou nemocí“) adaptací správných ekonomických

politik. Holandská nemoc je často zažívána jako důsledek exportního boomu jedné komodity. Růst vývozu jednoho produktu vede k apreciaci domácí měny, což snižuje ziskovost vývozu ostatních ekonomických sektorů. Pokušení zvyšovat výdaje během období boomu se úspěšně vyhnula. Namísto toho vláda zvolila omezující výdajové politiky, rozpočtové přebytky využila pro vyrovnaní slabších časů. Tato politika umožnila vyhnout se drastickým škrtům během špatných let a omezila inflační tlaky.

Vláda Botswany zavedla v roce 1972, kdy byl vystavěn první důl, Fond pro stabilizaci příjmů a Fond pro splácení veřejného dluhu. Těmito fondy vláda ušetřila velkou část příjmů a opětovně udržela vysoké přebytky. Mezi lety 1976 a 1998 se zvýšily zahraniční rezervy ze 75 milionů USD na 5,9 miliardy USD, ekvivalentu 125% HDP (*CASE Botswana*). Když se v letech 1981/82 a 1994 značně snížily příjmy z exportu diamantů, úroveň veřejných výdajů mohla být udržena přebytky vládních rozpočtů.

Akumulace zahraničních rezerv znamenala vyhnutí se reálné apreciaci domácí měny. To umožnilo, aby směnitelné zboží jiné než minerály mohlo zůstat kompetitivní na světových trzích, a tak umožnit větší diverzifikaci než by bývala přišla bez dobré politiky, například do malých a středních manufaktur, které jsou podporovány daňovými slevami, nebo dobytka.

Ačkoli zmíněné dobré politiky byly klíčovým elementem pro ekonomický úspěch Botswany, původ těchto politik není ihned zřejmý. Andrés Marroquín a Amy Poteete se je pokoušejí vysvětlit pomocí prostorového modelu, aby demonstrovali, jak překrývání zájmů mezi tvůrci politik a exportéry umožnilo Botswaně limitovat efekty Holandské nemoci a podpořit vysoký ekonomický růst.

Angažovanost zástupců veřejného sektoru (vlastníků dobytka) na exportu dobytka přinášela motivace pro přijetí monetárních a fiskálních politik takových, aby umožnily relativně neutrální směnný kurz. Samozřejmě, že zamezení reálné apreciaci směnného kurzu bylo významným nástrojem užívaným státními zaměstnanci k ochraně jejich příjmů z exportu dobytka. Přesah mezi veřejným a vývozním sektorem vytvořil soukromé zisky pro tvůrce politik, které generovaly podstatné a pozitivní *spill-over* efekty pro celou zemi. Případ Botswany naznačuje, že rozsah přesahu mezi tvůrci politik a exportními sektory může pomoci vysvětlit mezinárodní variaci v ekonomických výkonech mezi zeměmi, jež byly náchylné vůči Holandské nemoci. (Marroquín – Poteete, 2005)

3.7. Existuje „metavysvětlení“ úspěchu?

Jak jsme viděli, rapidní ekonomický vývoj byl klíčovým faktorem, jenž přinesl Botswaně zvýšení životní úrovně. Jak může tento pozoruhodný růst být vysvětlen? Existuje

„téměř úplná shoda,“ (Acemoglu et al. 2001: 1) že tento růst *byl způsoben adoptováním dobrých politik*. Základní systém práva a smluv fungoval slušně, predátorské zásahy státu i kriminálků do soukromého vlastnictví zůstaly limitovány. Navzdory velkým příjmům z těžby diamantů nepropukla politická nestabilita nebo konflikt o kontrolu tohoto zdroje. Vláda udržela minimální strukturu veřejných služeb, které zdělila po Velké Británii a vyvinula ji do meritokratické, relativně nezkorumpované a efektivní byrokracie. Polostátní sektor nikdy nebyl velký a jeho rozsah byl omezen tvrdými rozpočtovými omezeními. Navíc vláda silně investovala do infrastruktury, vzdělání a zdravotnictví. Fiskální politika byla maximálně prozíravá.

Jak ale vysvětlit ustavení institucí, které umožnily dobré politiky, zejména když víme, že právě v Africe tak často *good economics* odpovídá *bad politics*? V literatuře existují dva základní pohledy na tento problém. Jedna strana obhájí tezi, že to byly tradiční hodnoty otevřenosti a inkluzivita předkoloniálních institucí, které přetrvaly do nezávislosti a umožnily utvoření kvalitních institucí (Acemoglu et al., 2001; a co se významu kultury otevřenosti týče i Ayittey, 2006), či *governance* (Parson a Robinson, 2005), které měly za důsledek kvalitní politiky. Proti nim stojí vysvětlení zdůrazňující postkoloniální politiku a klíčová rozhodnutí prezidentů Khamy a Masireho jako hlavní faktor tvorby institucí (Beaulier 2003, 2005a, Beaulier - Subrick, 2007a).

Acemoglu et al. (2001) uvádí pět faktorů, které měly za vliv etablování *institucí soukromého vlastnictví*²¹ v Botswaně oproti jiným africkým zemím:

- 1) Botswana měla relativně inkluzivní předkoloniální instituce, které omezovaly politické elity.
- 2) Efekt Britského kolonialismu na Botswanu byl minimální a nezničil inkluzivní předkoloniální instituce.
- 3) Po získání nezávislosti bylo v ekonomickém zájmu politických elit zachování a posilování institucí soukromého vlastnictví.
- 4) Botswana je bohatá na diamanty. Tento zdroj vytvořil tolik rent, že žádná skupina nechtěla porušit *status quo* na úkor „převrnutí lodě.“

²¹ Acemoglu et al. definují instituce soukromého vlastnictví jako takové, které (1) zabezpečují efektivní vlastnická práva (2) širokému segmentu společnosti jak proti vládním zásahům, tak proti soukromým agentům, relativní politickou stabilitu k zajištění kontinuity těchto vlastnických práv, a efektivní omezení vládců a politických elit vůči arbitrárnímu a extraktivnímu chování.

- 5) Úspěch Botswany byl *podpořen* několika kritickými rozhodnutími post-koloniálních leaderů, zejména prezidentů Khamy a Masireho. (Acemoglu et al., 2001: 5, kurzíva J.V.)

Ačkoli se toto vysvětlení jeví na první pohled dostatečné, ukážeme si problémy, které s ním identifikuje Scott Beaulier. Zaprvé, „dobrotivé zanedbávání“ (benign neglect) nebylo tak docela pravdou, Brity zavedená daň z chaty („hut tax“) měla být placena v librách, což mělo významný negativní efekt na ekonomiku (Beaulier, 2003: 13-15) a rovněž pokud by britské „kvalitní instituce“ měly mít vliv na tvorbu bohatství, očekávali bychom růst už před nezávislostí. Kromě toho, skvělá mezinárodní pozice Botswany hrála mnohem větší roli, než by naznačovalo vysvětlení Acemoglue et al.

Nicméně nemusíme opustit vysvětlení „pomocí dobrých institucí“. K lepšímu vysvětlení musíme však zvýšit důraz odpovědných a prozíravých voleb politik, které udělal Khama a jeho administrativa po získání nezávislosti. Jak píše Beaulier (2003: 17): „Krucíální moment pro Botswanu přišel v roce 1965, když BDP a Seretse Khama vyhráli volby. Budoucnost Botswany závisela na rozhodnutích Khamy a jeho administrativy. V tomto momentu závisela budoucnost na lidech u moci spíše než historii Botswany. Narozdíl od jiných afrických vůdců Khamův program simultánně adoptoval politiky podporující trh v několika důležitých oblastech. Například Khamova nová vláda slíbila nízké a stabilní daně těžebním společnostem, otevřela dveře jak obchodu, tak lidem. Kromě toho daně z příjmu zůstaly nízké a bránily tak únikům a korupci. V momentu volby Khama udělal rychlé a rozhodné kroky, a většina těchto kroků signalizovala podporu trhu.“ Kromě toho Khamova administrativa zachovala hodně důležitých tradičních institucí, například *kgotlas*. Ačkoli již není praktický, vláda stále podporuje šíření rozdílných názorů. Rovněž byly do právního systému inkorporovány prvky zvykového práva.

Můžeme se však dále ptát, co vedlo Khamu a BDP k těmto rozhodnutím – jednak k inkorporaci tradičních institucí do nově vznikajícího státu, jednak ke kvalitním politikám, kromě snahy získat legitimitu a tím pádem hlasy v dalších volbách. Scott Beaulier (forthcoming) vidí jako rozhodující dva faktory: prvním je *štěstí* pro obyvatele Botswany, že to byl právě výjimečný Khama, kterého si zvolili. Měl „v sobě vznešenou závazanost, která byla historickou náhodou“ (Leigh in Beaulier, forthcoming). Druhým mezinárodní politická situace, která nahrávala liberálním a humanitárním politikám v prostředí tradiční otevřenosti blízko rasistickému apartheidu. Nastoupení cesty jiné znamenalo nejen pomoc imigrantům,

ale i zvýšení kreditu, možnost získat rozvojovou pomoc od mezinárodních donorů a potenciálně i zahraniční investice.

Jiní autoři (Marroquín, 2005; Parsons, Robinson, 2006; ARJ 2001) vyzdvihují (s různou vahou) význam ekonomických zájmů vládnoucích náčelníků, kteří jako vlastníci dobytka kvalitní politiky sledovali z čistě ziskových důvodů, nehledě tolik na své znovuzvolení. Nízké daně, solidní ochrana soukromého vlastnictví, vyjednání exportů hovězího do Evropského hospodářského prostoru, stabilita měny i fiskální prozíravost jsou z tohoto pohledu vedeny překrývajícími se zájmy ekonomických a politických agentů. Samatar (1999 in Marroquín 2005: 5) ukazuje, že celé dvě třetiny členů Národního shromáždění v raných letech po získání nezávislosti byly „velkými nebo středně velkými vlastníky dobytka“. Tato skupina byla těsně spjata s koloniální správou a malým počtem bílých osadníků. Tato třída byla schopna dominovat politickému životu a protlačit kapitalistické rozvojové strategie. Samatar navíc podotýká, že koheze dominantní třídy a její jednomyslná snaha o ekonomický růst je jedním ze znaků, které odlišují tuto třídu v Botswaně od jejich protějšku na jiných částech kontinentu.

Ať už byl význam překrývajících se zájmů významný hodně nebo méně, nejdůležitějším faktorem ekonomického růstu byly dobré politiky způsobené rozhodnutími prezidenta Khamy a později jeho následovníka Masireho. Přestože tradiční instituce pomohly legitimitě nového státu, nebyly klíčem k dosažení ekonomického růstu.

4. Problémy, paradoxy a výzvy ekonomického rozvoje

Přes nevídaný růst a obrovské zvýšení životní úrovně se ani Botswaně nevyhnuly problémy. Omezená vláda po získání nezávislosti přerostla ve velký stát, co se týče rozsahu kompetencí i disponibilních zdrojů, což přináší nezdravé změny motivací ekonomických aktérů. Závislost jak příjmů vlády, tak celé ekonomiky na diamantech vyvolává otázky ohledně udržitelnosti ekonomického rozvoje. Pandemie HIV/AIDS se rozšířila populací natolik, že představuje národní problém číslo jedna a pod národní hranicí chudoby se stále nachází 47 % obyvatel, což značí vysokou nerovnost. Z dlouhodobého hlediska se hlavním klíčem k řešení těchto problémů se jeví diverzifikace ekonomiky a návrat k menším kompetencím státu.

4.1. *Růst vlády*

Nově zformovaný národ v post-koloniální Botswaně byl typický pro akceptaci ideologie kosmopolitanismu, tolerance a malé vlády. V důsledku těchto hodnot a za pomoci institucí a politik podporujících tento přístup dokázala Botswana růst. Ačkoli rozvoj Botswany nikdy nebyl experimentem tržního fundamentalismu, experimentovala s některými důležitými institucemi klasického liberalismu svobodné volby a tolerance. Nepříliš překvapivě se tento experiment ukázal úspěšným.

Naneštěstí tento experiment netrval příliš dlouho. Spolu s rapidním ekonomickým růstem a zvýšením příjmů z diamantů nastal rapidní růst vlády: Botswana etablovala národní obranu namísto policejních sil, vzdělání začala poskytovat zdarma pro všechny občany, začala bojovat s chudobou pomocí redistribučních programů, cenových prahů a dotací, a pustila se do spousty veřejných prací, které by mohli vykonávat efektivněji podnikatelé. Ačkoli hodně emigrantů a bývalých vládních představitelů a poradců varovalo před nebezpečím velké vlády, stát pokračoval v rapidním růstu. Rostl rychleji než output ekonomiky v několika letech posledního desetiletí (Beaulier – Subrick, 2007a: 7).

Jakmile se Seretse Khama a BDP dostali k moci, zahájili radikální reformní politiky, které se ukázaly být signifikantně rozdílné od jiných částí Afriky, které se pokoušely o marxistické experimenty. Mezi lety 1965 a 1975 se velikost vládních výdajů (jako procento hrubého domácího produktu) substanciálně snížila (viz obrázek 7). Toto období omezené vlády a ekonomické svobody měla za důsledek jeden z nejrychlejších růstů ekonomického výstupu, který jsme kdy viděli. Mezi lety 1965 a 1975 byl průměrný růst Botswany 10.74 procent. To znamenalo zvýšení příjmů na hlavu z 372 USD roku 1965 na 1032 USD v roce 1975 (*World Development Indicators 2005*).

Primitivní ekonomické podmínky se začaly zlepšovat, hlad a sucho se staly méně častými zážitky, více dětí začalo chodit do škol a začala být stavěna silniční síť a některá města, jako Gaborone nebo Francistown začaly vzkvétat. *Předtím, než Botswana objevila diamanty v polovině 70. let, již byla na cestě stát se middle-income country.*

Experiment Botswany s omezenou vládou skončil někdy kolem roku 1975. Relativní velikost vlády od té doby signifikantně vzrostla. Ekonomický obrázek Botswany je v současnosti matoucí. Na jedné straně je Botswana nadále jednou z nejrychleji rostoucích ekonomik v Africe. Na druhé straně má Botswana jednu z největších vlád (co se týče procenta

na HDP) na světě. Kromě velkého množství příjmů, jenž jsou koncentrovány ve vládě, je distribuce příjmů docela nerovnoměrná. Gini koeficient je 63.²²

Neustálý nárůst v příjmech a objev diamantů v roce 1972 vedl k masivnímu nárůstu vládních výdajů: mezi polovinou osmdesátých let a rokem 2003 se velikost vlády zvýšila asi dvojnásobně z 15 na 30 procent a nyní je ještě o necelých pět procent vyšší. Některá ústavní a právní omezení byla uvolněna po roce 1975. Khamova správa se začínala více zabývat nerovností příjmů (nutno poznamenat, že nepříliš úspěšně), takže úspěšně zavedla v roce 1974 Zemědělský úřad (Agricultural Board), který byl odpovědný za nastavení cenových prahů obilí. V raných 70. letech bylo dotováno několik nových textilních podniků, aby vláda pomohla vytvořit práci v podvyvinutých komunitách. Botswanská vláda pokračovala v transferu peněz ztrátového dolu v Selebi-Phikwe pod Khamovým dozorem.

Velikost vlády stále narůstala od roku 1972. K tomu se během přelomu devadesátých let minulého a počátků nového století trend ve vládním utrácení zvýšil docela rapidně; například mezi lety 1995 a 2003 se výdaje vlády zvyšovaly o 8.3 procenta ročně. Nicméně přes tohle období se průměrný růst pohyboval jen kolem 4,4 procenta za rok. (*World Development Indicators 2006*, srovnej obrázek č. 8)

Rozpočet na rok 2007/08 je druhým, který byl připraven v rámci „fiskálního pravidla“, které bylo zavedeno jako součást NDP 9 (viz tabulku 3). To limituje vládní výdaje na maximálně 40% HDP a snaží se zajistit udržitelný rozpočet na další roky. Pro tento rok je předvídáno, že by měl dosáhnout 39.7 procent. Zatímco tradičně konzervativní strop 40% může být efektivní pro udržení vládních výdajů, v další sekci se budeme věnovat nutnosti jeho substanciálního snížení.

4.2. Utekla nakonec Botswana prokletí přírodních zdrojů?

Trvale vysoká úroveň růstu a stabilní partnerství mezi vládou a zahraničním investorem je pro rozvojové země bohaté na přírodní zdroje neobvyklé. Typicky jsou země s velkými zásobami nerostných surovin charakterizovány ekonomickou stagnací a politickými nepokoji. Neboť se země s hodně přírodními zdroji málokdy dostanou k jejich úspěšnému využití, je snadné přehlížet dlouhodobý význam vládních výdajů financovaných z přírodních zdrojů. Vládní výdaje založené na příjmech z přírodních zdrojů se podobají výdajům, jež umožňuje zahraniční pomoc, jen v mnohem větším rozsahu. Botswana je spíše jako země závislá na rozvojové pomoci, než „normální“ ekonomika. Ačkoli národní příjem a rozsah

²² Viz sekci Paradoxy ekonomického vývoje pro další rozvedení tohoto problému.

vládních výdajů řadí Botswanu mezi *middle-income countries*, její ekonomika je stále závislá na příjmech z diamantů.

Nejvýznamnější paradox Botswany je tento: vysoké vládní výdaje a nízké daně. Ekonomická, politická i společenská dynamika země se v zásadě točí kolem tohoto nesouladu – občané Botswany mají velkou vládu, aniž by za to museli platit. Úroveň výdajů není udržitelná a v dlouhém období bude z velké části záviset na směru, kterým se tento paradox bude ubírat a jakým způsobem s ním bude naloženo politiky.

Z dlouhodobého hlediska existuje jen jeden způsob, jak se s tímto paradoxem vypořádat, a to snížením velikosti i rozsahu pravomocí vlády na úroveň, která bude podporována zdroji, jenž nepocházejí z těžby. Provést veřejné reformy nebude lehké, z části vinou efektu, který tento ekonomický paradox bezesporu měl na politiku v Botswaně. Narozdíl od ostatních subsaharských zemí Botswana nezažívá politické nepokoje a poslední volby v roce 2004 utvrdily politickou stabilitu země.

BDP si udržela většinovou pozici od získání nezávislosti a pod vedením této strany přišlo zlepšení vzdělání, zdravotnictví, infrastruktury a ostatních vládních služeb, vše s minimálními nebo žádnými náklady pro daňové poplatníky. Politicky nebude jednoduché vládní výdaje snížit – je těžké být zvolen jako člen opoziční strany, která by měla kampaň zaměřenou na redukování vládních výdajů, když neexistují voliči, kteří za tyto výdaje platí daněmi.

Jestli mohla Botswana růst tak rychle jako rostla s nižším zapojením vlády je sporné. Nicméně nezamýšleným důsledkem rychlého rozvoje bylo, že Botswana má v současnosti velkou a všudypřítomnou vládu. Makroekonomická data indikují signifikantní závislost na vládních výdajích. Vládní výdaje se přes určité snížení stále drží kolem 40%²³ a přes 65% celkových národních příjmů vybraných na tyto výdaje přichází ze státem vlastněných podniků a vládních vlastnictví majetku (Anderson, 2005: 15). Odhadovaných 43% pracovních sil pracuje pro veřejný sektor²⁴. Tohle číslo zabírá jak centrální, tak lokální vládu a polostátní podniky. A je to jen číslo přímo zaměstnaných. Vládní výdaje na stavebnictví, uklízení a jiné vládní aktivity přináší práci pro spoustu zaměstnanců soukromého sektoru. Když akademici z George Mason University prováděli v Botswaně výzkum, místní podnikatelé v hlavním městě Gaborone jim řekli, že podnikání znamená podnikání s vládou. Dokonce malé podniky závisí na vládních smlouvách: čistící služby čistí vládní budovy, mechanici pracují na vládních autech, v novinách se inzerují vládní reklamy, atp. (Anderson, 2005: 20)

²³ Viz tabulku 5 pro ilustraci významu příjmů z diamantů.

²⁴ Viz obrázek 9.

Zájem o vládní dominanci v ekonomice není nový, za posledních několik let vyšly reporty, které se zabývaly otázkou nejisté udržitelnosti velikosti a struktury veřejného sektoru v Botswaně (*World Bank Development Report 1997; BIDPA*). Bylo zjištěno, že vládní agentury se zabývaly úkoly, které mohly jednoduše a ve spoustě případů mnohem efektivněji vykonávat soukromníci. Silné zapojení státu do ekonomické činnosti bylo vnímáno jako nutné v raných letech, ale situace ekonomiky je v současnosti značně odlišná od toho, jak vypadala před 40 lety. Neexistuje žádné ekonomické ospravedlnění pokračujícího poskytování služeb jako stavění domů, čistících služeb nebo poskytování jídla. Finanční sektor se rozvinul, čímž snížil potřebu vládních půjček. I vláda se začala zabývat těmito problémy.

NDP 8 prohlašoval, že „současná velikost a struktura veřejného sektoru není udržitelná a je potřeba udělat opatření, která je vrátí na ‚správnou velikost‘ a zracionalizují veřejný sektor“ a vláda přidala do národní strategie potřeby privatizace a decentralizace (*National Development Plan 8*). Snahy snížit polostátní podniky byly poměrně úspěšné, nicméně privatizace nebyla koordinována, ani nebyla úspěšná. Studie BIDPA (*BIDPA Briefing 2004*) ukázala, že navzdory rétorice se velikost ani rozsah pravomocí vládních aktivit nezměnily. Ve skutečnosti se většina reforem zabývala zvyšováním efektivity vládních programů, ne snižováním vládního zapojení do nich.

Co nebylo zdůrazněno jako motivace pro snížení vládního sektoru, je paradox velké vlády a nízkých daní. Pokles ve vládních příjmech z diamantů²⁵ bude znamenat buď drastické snížení vládních služeb a nebo velké deficity, nebo zvýšení daní. Pokud se daňová základna, neboli soukromý sektor, nezvýší, bude to znamenat vážný ekonomický i politický problém.

Kromě zmíněného problému je třeba si uvědomit další, které souvisí s velkou přítomností vlády, která má efekt nejen na ekonomický život. V současnosti vláda poskytuje sociální pojištění, vzdělání zdarma,²⁶ dotovanou vodu, elektřinu, zdravotní služby. Vláda vlastní poskytovatele telekomunikací, národní leteckou společnost a polovinu největšího přispěvatele do ekonomiky, Debtswanu. Vláda značně dotuje zemědělství, turismus a „občanské podnikání.“ Tabulka č. 4 ilustruje, jak vládní výdaje za společenské služby vzrostly.

²⁵ Příjmy z diamantů se ustálily a odhaduje se, že by měly zůstat na této úrovni až do roku 2030. Snahy o ekonomickou diverzifikaci se zvyšují s vědomím této „deadline.“ DeBeers udrželi diamantový trh poměrně stálý a Botswana byla schopna vyvážit poklesy ve světové poptávce akumulací zahraničních rezerv. Ačkoli může konkurence na diamantovém trhu a pravděpodobný nástup kvalitnějších syntetických diamantů mít dramtický vliv na světovou poptávku, oficiální postoj Debtswany je nedělat si starosti. Ale zvyšující se nejistota s poptávkou je dalším důvodem, aby se odvrátil od závislosti na příjmech z diamantů. (Anderson, 2005: 18)

²⁶ Nedávno byly na středních školách zavedeny poplatky, což vyvolalo velký odpor jak opozice, tak odborů, rodičů a jiných *stakeholderů*.

Karen Anderson (2005) ve své studii *Botswana: země paradoxů* identifikuje dalších pět problematických důsledků velké vlády. Jsou jimi (1) voda, (2) pozemky, (3) negativní bariéry pro (občanské) podnikání, (4) xenofobie a konečně (5) efekt na kulturu.

Kolik vody půjde do venkovských oblastí je určeno centrální vládou a implementováno oblastními radami. Navzdory velkým nákladům, které se k tomu vztahují, je cena vody na venkově nižší než ve městech, avšak dokonce i v městských oblastech je voda dotována, což má za následek její uměle nízkou cenu a tím pádem plýtvání. Podobě i alokace země je nyní v rukou státu, ačkoli ještě do roku 1968 byla tato pravomoc v rukou náčelníků, kteří přidělovali typicky každé mužské hlavě domácnosti tři parcely země. Nejen že tato změna svádí k vnímání vlastnictví země jako právo poskytované státem, ale rovněž přináší velké místo pro korupci.

Vláda ve své snaze snížit nezaměstnanost a diverzifikovat ekonomiky zašla až příliš daleko ve svých pokusech podpořit lokální podnikatele. Politika finanční pomoci (FAP), která dotovala půjčky pro podniky prvních 2 - 5 let, aby podpořila nové investice a podnikání, byla ukončena v roce 2001, neboť bylo zjištěno, že firmy začaly podnikat, a jakmile byla dotace zrušena, s byznysem přestaly. Podobně program CEDA, který nahradil FAP, již trpí nedostatkem kvalitních klientů a nesplacených dluhů, dochází tak velmi pravděpodobně k podpoře firem, které by se bez vládní podpory na trhu neudržely.

Botswana nemá oficiální imigrační politiku, ale 500 km dlouhý elektrický plot na hranici se Zimbabwe ukazuje zvýšené restriktce. Rovněž vláda zvýšila tresty pro ilegální migranty. Kritikové se obávají, že tento druh politiky má za následek zvyšování nevraživých reakcí k cizincům. Tento přístup je nicméně poměrně novým fenoménem, ve skutečnosti byla Botswana vždy typická svojí otevřeností. Ale uvědomíme-li si vysokou úroveň sociálních služeb a nový příliv imigrantů, jeví se tento postoj jako normální. Zejména situace v Zimbabwe znamená zvýšená očekávání emigrace. Pokud nebude vytvořena méně protekcionistická politika, xenofobní postoje se budou zhoršovat. Imigrace a xenofobie mohou rovněž mít vliv na atraktivitu země pro zahraniční investory. Větší populace znamená větší nabídku práce a větší domácí trh. Zvyšující se xenofobie a restriktce vlastnictví majetku a zaměstnání jen odradí zahraniční investory.

Dřívější generace, které pamatují život bez diamantových příjmů, spořily, aby přežily doby sucha a špatné časy, nicméně mladá generace obyvatel Botswany žije s nižší odpovědností a nepamatuje si, jaké to bylo dříve, bez škol, aut nebo obchodních středisek. Zvláště pozorovatelná tendence u mladých je obracet se s problémy na vládu, spíše než na sebe.

Větší výdaje vlády znamenají rovněž relativní změny motivací ekonomických aktérů, kteří namísto produktivních aktivit na trhu mají větší tendence využívat státu. To vede k nárůstu zájmových skupin. Jak to v jednom rozhovoru vystihl místní novinář, „obyvatelé Botswany se už neptají ‚co potřebujeme rozvinout,‘ ale ‚co mi dáte, když pro vás budu hlasovat.““ (Beaulier a Subrick, 2007a: 10)

Tragikomickým příkladem vzdálenosti rétoriky od opravdového snížení závislosti na státu je *Vize 2016*. Program, který byl zahájen v roce 1996 a má být ukončen v roce 2016 k 50. výročí nezávislosti. Národní rozvojové plány jsou programovány v souladu s touto vizí, která obsahuje obdivuhodné, ale i značně utopické cíle jako „vzdělaný a informovaný národ,“ kde „příjmy budou distribuovány rovnoměrně“ a „násilná trestná činnost bude eliminována.“ Vize obsahuje i cíle jako „Botswana bude tvrdě pracující a disciplinovaný národ s diverzifikovanou ekonomikou,“ a „Botswana bude morální a tolerantní národ.“ (*Vision 2016*) Není se příliš čemu divit, že snahy zredukovat vládní zásahy byly nevýrazné, když je veřejnému sektoru připisována role ve snaze dosáhnout „ideálního národu.“

4.3. HIV/AIDS

V současnosti je v Botswaně spuštěn nejkomplexnější program na vypořádání s touto nemocí, je zdarma dostupná antiretrovirální léčba, informace i kondomy jsou všeobecně dostupné. Nicméně až do roku 1998, třináct let poté, co byl reportován první případ HIV/AIDS, neexistovala žádná koherentní odpověď na tuto epidemii. Kromě několika raných nevládních programů, zejména Debtswany, se odezva zaměřila na celkové zdraví a měla omezený dopad. Rozvojový program OSN (UNDP) se zapojil v roce 1998 a roku 1999 byla vytvořena Národní agentura pro boj s AIDS (NACA). Zatímco Národní rozvojový plán 7 v podstatě ignoroval AIDS, NDP 8 jej označil jako národní stav nouze. Domácí výdaje na AIDS se zvyšovaly každoročně v průměru o 162% a v roce 2007 tvořily asi 165 milionů USD (*UNAIDS Country Report: Botswana*).

Odhady relativního rozšíření HIV/AIDS mezi populací staví Botswanu v současnosti dle UNAIDS na 2. místo na světě za Svazijsko, což vysvětluje urgentnost problému a velké sumy na něj vládou vydávaných peněz. Naděje na dožití při narození se dramaticky snížila za poslední dvě desetiletí – z 67 na 38 let (*World Development Indicators 2005*), a odhady rozšíření HIV/AIDS jsou asi na 24% (*UNAIDS Country Report: Botswana*). To je však číslo nižší o téměř patnáct procent oproti dřívějším odhadům.

Navzdory velké pozornosti a penězům, které byly utraceny za vzdělávání a léčbu AIDS v Botswaně se ještě nedávno zdálo, že rozšířenost nemoci se nezměnila. Ani ekonomické dopady epidemie se neprokázaly. Roku 2001 vydal Mezinárodní měnový fond (IMF) studii *Makroekonomické dopady HIV/AIDS v Botswaně (The Macroeconomic Impact of HIV/AIDS in Botswana)*, která detailně popisovala očekávané ekonomické dopady epidemie AIDS. Studie projektovala zmenšení velikosti ekonomiky do roku 2010 o jednu třetinu, než by tomu bylo bez této epidemie. Ostatní následky měly být: zvýšení počtu domácností žijících pod hranicí chudoby, vzrůstající deficity a vzrůstající mzdy. Nicméně indikátory typu HDP, mezd a úrovně chudoby zůstaly konstantní. Pokud naděje na dožití opravdu klesla pod 40 let, měli bychom vidět významný pokles v populaci, stejně jako posuny makroekonomických indikátorů. To se nezdá být konzistentní s třicetiletým snížením očekávaného dožití.

Proč se přes vysoké rozšíření nemoci ekonomické indikátory nezhoršily, jak by studie napovídala? Mohlo to být ze dvou důvodů: 1) Ekonomické indikátory jsou nesprávné (nebo neschopné zachytit efekty epidemie); a/nebo 2) Rozšíření nemoci není tak vysoké. Přestože report IMF stavěl na literatuře, která podporovala jeho tvrzení, je možné, že vliv AIDS na celkovou ekonomickou výkonnost nebude tak velký, jelikož sektory ekonomiky náročné na pracovní sílu netvoří v Botswaně tak velké procento HDP. Těžba, která tvoří asi 40% HDP zaměstnává jen 3% pracovních sil (asi 6,000 lidí) (CSO). Rovněž velké rozpočtové deficity v důsledku vyšších výdajů na zdravotnictví mohou být vyrovnány nižšími sociálními výdaji na menší populaci.

Nižší než původně předvídané rozšíření nemoci bylo způsobeno zejména horšími technikami zjišťování, které se neustále zlepšují a od roku 2004 je v Botswaně zaveden program pravidelného testování na všech klinikách. Nyní je testován každý, jen kdo nechce, nemusí. Přestože existují i studie, které odhadují ještě nižší rozšíření AIDS, už zmíněné snížení odhadů nám může osvětlit, proč tak vysoké rozšíření nemoci (jak se původně myslelo) neznamenal větší ekonomické konsekvence.

Přestože každý čtvrtý obyvatel nakažený smrtelnou nemocí znamená výzvu pro ekonomiku, efekt nemoci bude pravděpodobně značně nižší, než se původně myslelo. Navíc poslední vývoj směřuje spíše k optimismu, jelikož se zdá, že programy měly úspěch – pokles v úrovni těhotných žen nakažených HIV (z 36% v roce 2001 na 32 v roce 2006; *AIDS Epidemic Update*) značí, že vrchol epidemie byl dosažen a mohla by být na ústupu. Tomuto závěru odpovídá i nejnížší počet nakažených testovaných náctiletých od počátku

devadesátých let. Stejně tak se zvýšil počet užívání kondomů. Co zůstává alarmující, jsou zkrácené mínění o přenosu nemoci.

Protože AIDS zůstává (mezi)národní prioritou, dá se očekávat další zlepšování situace. Byly provedeny kroky k lepší organizaci a spolupráci jednotlivých programů a v roce 2004 bylo zavedeno pravidelné testování. Hlavním záměrem by mělo být zaměření na zlepšení kvality informací, jak co se týče rozšíření nemoci, tak úspěchu jednotlivých programů. Jen tak budou moci být peníze alokovány do nejefektivnějších způsobů boje s touto nemocí.

4.4. Chudoba a nerovnost

Většina kritiky rozvoje Botswany se vztahuje k nerovnosti příjmů. Zatímco příjmy se zvýšily pro většinu populace, spousta lidí stále žije pod hranicí chudoby. Podle UNDP 47 % populace žije pod národní hranicí chudoby (která není objektivním měřítkem, ale každá země ji volí sama) a standardní měřítko nerovnosti, Gini koeficient, je s hodnotou 63 jedním z největších na světě (*CIA Factbook*). Většina žijících pod hranicí chudoby se nachází na venkově a stoupající úroveň migrace do měst vedla politiky k pokusu o zmírnění tohoto trendu poskytnutím základních služeb jako jsou zdravotní zařízení nebo vzdělání, které se staly dostupné většině populace. Nicméně Botswana zůstává pod tlakem snížit nerovnost a zvýšit životní úroveň venkovanů, navzdory faktu, že rozšiřování infrastruktury a služeb se stává nákladnější tím více, čím vzdálenější oblastem mají být poskytnuty. Hlavní iniciativou v tomto směru je aktuálně v rámci Národního rozvojového plánu 9 Národní strategie na snížení chudoby (NSPR). Strategie zahrnuje poskytování více služeb vzdálenějším oblastem pomocí dotací zemědělství, vyvrtáním děr pro vodu a zvýšením přístupu k telekomunikacím (*National Development Plan 9*).

Podle Světové banky 97% ze 47% obyvatel žijících pod hranicí chudoby žije v rurálních oblastech (Anderson 2005: 22). Ačkoli můžeme obdivovat snahy o vylepšení zdejšího života, musíme mít na paměti velkou rozlohu Botswany v poměru k počtu obyvatel a tím pádem i nesmírné náklady poskytování stejné kvality života občanům na venkově, které navíc penalizují ty, kteří se rozhodnou žít ve více koncentrovaných oblastech. Můžeme rozumně předpokládat, že opravdové náklady takovýchto programů by se v případě přímého placení daňovými poplatníky jevily více zřejmé, a pravděpodobně by proto jejich existence netrvala příliš dlouho.

Problém chudoby v Africe je dlouhodobý. Fakt, že chudoba ve venkovských oblastech přetrvává, zatímco ekonomika celkově signifikantně zbohatla je další ilustrací závislosti

Botswany na přírodních zdrojích a samotné rozšíření vládních služeb nevyzdvihne lidi nad hranici chudoby. Nerovnost v Botswaně je hlavně funkcí nákladů *distribuce* příjmů z diamantů. Poskytování služeb oblastem, jež jsou daleko vzdáleny a méně obydleny má vyšší náklady a nepřináší užitek tolika lidem. Nejlepší cestou z chudoby z dlouhodobého hlediska není redistribuce zdrojů, nýbrž je důležité se koncentrovat na růst soukromého sektoru, který tvoří bohatství, a umožňuje tak rozvinout udržitelný ekonomický rozvoj.

4.5. Dlouhodobé řešení problémů: diverzifikace ekonomiky

Ekonomická diverzifikace jako dlouhodobé řešení problémů a zajištění dalších zlepšení není novou ideou. Vždy bylo akceptováno, že diamanty nejsou navždy a několik let probíhají snahy o zvyšování relativního podílu jiných sektorů než těžebního a přímých zahraničních investic. Dotace manufaktur, programy na podporu podnikání a politika směnného kursu jsou příklady této snahy. Setkaly se se smíšeným úspěchem.

Přestože se za posledních deset let ekonomika významně nediverzifikovala, konstantní růst těžebního sektoru v průměru 6% ročně a neměnná struktura relativních podílů znamená, že soukromé investice a podniky *se zvyšovaly dostatečně* na to, aby vyrovnaly růst těžebního sektoru. Nicméně musíme mít na paměti, že navázanost soukromého sektoru na vládní výdaje, nebo výdaje zaměstnanců vlády jsou významné (asi 40% pracovní síly pracuje pro stát).

Ačkoli oficiální politika zdůrazňuje podporu soukromého sektoru, nepříliš bylo v tomto směru dokončeno. Polostátní podniky byly změněny na nezávislejší, ale pořád závisí na vládním financování. Jak Air Botswana, tak Botswanská telekomunikační společnost (BTC) se měly privatizovat už několikrát, nicméně obě bylo odloženo. Bývalý prezident Festus Mogae veřejně přijal, že by měl být privatizován rozvod vody jako „jediná cesta k adekvátnímu přístupu všech k vodě,“ ale žádné plány nebyly představeny (Anderson 2005: 27).

Botswana má určité nezměnitelné charakteristiky, které zpomalí snahy o diverzifikaci – je to vnitrozemská země závislá na importech a nabízí jen malý domácí trh. Nicméně má rovněž hodně institucionálních silných stránek – nízkou korupci, silnou vládu práva a politickou stabilitu. Vláda udělala významné kroky, aby udělala zemi zajímavou pro zahraniční investory, když zavedla nízké korporátní daně. Hlavním problémem zůstává, že diverzifikace by měla být viděna jako měřítko úspěchu, ne jako cíl sám o sobě. Současný důraz na diverzifikaci vedl vládu k pomoci financovat zpracovatelský průmysl a aby rozšířil domácí diamantový průmysl (do řezání, leštění, atd.). Důraz kladený na vyrovnání zdrojů

příjmu by neměl zakrývat reálný problém, kterým je vysoká úroveň výdajů závisajících na neudržitelném zdroji příjmů.

Co Botswana potřebuje k udržení a znovuoživení impozantního růstu je privatizace a snížení vládních intervencí do ekonomiky, jako tomu bylo po získání nezávislosti. Pokud zmíněné nastane, diverzifikace bude následovat. Musí se přestat zdůrazňovat role vlády v podpoře diverzifikace prostřednictvím vládních intervencí (jako například dotací nebo daňových zvýhodnění) a více důrazu musí být kladeno na soukromé investice. Snahy o privatizaci byly bohužel upozaděny vlivem priority AIDS a jiných programů. Snížení vládních intervencí do ekonomiky musí být uznáno nejméně stejně významnou prioritou – je to kruciólní pro vybudování daňové základny pro pokračující financování společenských výdajů, když budou klesat příjmy z diamantů.

5. Závěr

Předkládaná bakalářská práce měla za cíl osvětlit ekonomický vývoj Botswany od získání nezávislosti a přispět tak k debatě o chudobě a bohatství zemí. K dosažení tohoto cíle jsem zvolil nejprve popis historicko-politického vývoje, dále ekonomického a společenského růstu včetně analýzy, a nakonec jsem se věnoval problémům a výzvám Botswanské ekonomiky.

V první části jsme si ukázali, že již předkoloniální Botswana měla vyvinuty proto-demokratické instituce. Kolonizace Velkou Británií zanechala rovněž svoji stopu. Nově zvolené politické elity se při etablování nového státu rozhodly ponechat součástí politického i právního systému prvky jak tradiční kultury (konzultativní komora parlamentu tvořená náčelníky a vztahující se k tradicím a zvykům, kmenové právo, podle něhož se stále řeší většina sporů), tak i koloniální (prvky britského *common law*, westminsterský politický systém). Důsledkem byla zvýšená legitimita státu, která byla dále posílena dobrými politikami.

V druhé části jsme ilustrovali ekonomický vývoj Botswany. Botswana dokázala uniknout očekávaným problémům, „Africké růstové tragedii“, „prokletí přírodních zdrojů“ i „Holandské nemoci“ a rostla po třicet pět let od získání nezávislosti nejvíc na světě. Společenský vývoj přišel s ekonomickým růstem také. Zvýšila se gramotnost, zdraví i jiné

ukazatele kvality života. K tomuto růstu nejvíce přispěly kvalitní politiky, které umožnily fungování trhu a distribuci příjmů z diamantů do zlepšení infrastruktury. Přestože instituce, které přetrvaly z (před)koloniálních dob, spatřuji jako důležité pro legitimitu, netvořily nutnou a postačující podmínku růstu jako postkoloniální politiky.

Třetí část rozebírá problémy a výzvy ekonomického rozvoje. Identifikuji konkrétně tři – epidemii HIV/AIDS, rostoucí vládu a z toho vyplývající paradox velkých výdajů a nízkých daní a chudobu a nerovnost. HIV/AIDS nemusí mít dříve očekávaný katastrofický dopad na ekonomiku, jelikož byly odhady rozšíření nemoci přehnané a hlavní přispěvatel do HDP, těžba, zaměstnává jen malé procento pracovní síly. V současnosti je v Bostwaně spuštěn komplexní program na řešení tohoto problému a zdá se, že vrchol epidemie má Botswana za sebou. Je třeba sledovat efektivitu jednotlivých programů a peníze alokovat do nejúčinnějších. Další dva problémy jsou z dlouhodobého hlediska nejlépe řešeny privatizací a diverzifikací ekonomiky.

Jaké závěry si tedy můžeme nakonec odnést ze zkoumání Botswany?

- (1) Země subsaharské Afriky nejsou odsouzeny k chudobě.
- (2) Rozhodující jsou pro to společenské faktory. Pokud jsou vytvořeny instituce chránící soukromé vlastnictví, umožňující fungování trhu a efektivní vládnutí, ekonomický rozvoj bude následovat.
- (3) Ani země s bohatými přírodními zdroji nemusí skončit v politických nepokojích a/nebo ekonomické stagnaci.
- (4) U Botswany byla v tomto směru nejdůležitější rozhodnutí politických elit v době získání nezávislosti. Legitimita nového státu byla zajištěna stavěním na tradičních institucích a posílena dobrými politikami.
- (5) Bohaté přírodní zdroje s sebou mohou přinést velký nárůst vlády, jelikož výdaje nejsou daňovými poplatníky díky nižším daním tolik vnímány.
- (6) Z dlouhodobého hlediska se ekonomika závislá na přírodních zdrojích nejlépe ozdraví snížením rozsahu pravomocí vlády i disponibilních zdrojů, čili privatizací, která přinese diverzifikaci od vyčerpatelných zdrojů a umožní udržitelný rozvoj.

6. Zdroje

- Acemoglu, D. – Johnson, S. – Robinson, J. (2001): „An African Success: Botswana,” Working Paper 01-37, Massachusetts Institute of Technology, *Department of Economics Working Paper Series*. Dostupno on-line [http://search.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=304100].
- *AIDS Epidemic Update 2007, Sub-Saharan Africa Regional Summary*. Dostupno on-line [http://data.unaids.org/pub/Report/2008/jc1526_epibriefs_ssafrica_en.pdf].
- Anderson, S. (2005): „Botswana: Land of Paradoxes.“ *Mercatus Policy Series*, I (1).
- Ayittey, G. (2004): „Botswana: The Shining Black Economic Star“ in *Africa Unchained: The Blueprint for Africa's Future*. London: Palgrave Macmillan.
- Beaulier, S. – Subrick, R. J. (2006): „Political Foundations of Development: The Case of Botswana.“ *Constitutional Political Economy*, 17 (2): 103-115.
- Beaulier, S. – Subrick, R. J. (2007a): „Limited Government and Economic Growth in Botswana.“ *Journal of Private Enterprise*, XXIII (1): 51-64.
- Beaulier, S. – Subrick, R. J. (2007b): „Mining Institutional Quality: How Botswana Escaped the Natural Resource Curse.“ *Indian Journal of Economics and Business Special Issue*: 55-68.
- Beaulier, S. (2003): „Explaining Botswana's Success: The Important Role of Post-Colonial Policy." *Cato Journal*, 23 (2): 227-240.
- Beaulier, S. (forthcoming): „Mr. Hayek, I Presume? Can Classical Liberals Explain African Underdevelopment, or Are They Lost in the Bush?“ Working paper prepared for the conference „*New Directions in the Study of Emergent and Spontaneous Order*“. Dostupno on-line [http://www.scottbeaulier.com/HAYEK_DEVELOPMENT.doc].
- Bertocchi, G. - Canova, F. (2002): “Did Colonization Matter for Growth? An Empirical Exploration into the Historical Causes of Africa’s Underdevelopment.” *European Economic Review* 46 (10): 1851-1871.
- *BIDPA Briefing 2004*. Dostupno on-line [http://www.bidpa.bw/docs/bidpa_briefing/2004Q2.pdf].
- Boettke, P. – Coyne, C. – Leeson, P. T. (forthcoming): „Institutional Stickiness and the New Development Economics.“ *American Journal of Economics and Sociology*. Dostupno on-line

[http://www.ccoyne.com/Institutional_Stickiness_and_the_New_Development_Economics.pdf].

- Boettke, P. (2007): „Foreword,“ in Boudreaux, K.: *Paths to Property*, London: Institute of Economic Affairs.
- *CASE Botswana* (2005). Dostupno on-line [<http://povertyenvironment.net/files/CASE%20Botswana.pdf>].
- *CIA World Factbook: Botswana*. Dostupno on-line [<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>].
- *Doing Business in Botswana*.
<http://www.doingbusiness.org/ExploreEconomies/?economyid=27>
- Easterly, W. – Levine, R. (1997): „Africa’s Growth Tragedy,“ *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4): 1203-50.
- Easterly, W. (2007): „How, and How Not to Stop AIDS in Africa,“ *The New York Review of Books*, 54 (13). Dostupno on-line [<http://www.nybooks.com/articles/20492>].
- *Economic Freedom of the World Index*.
<http://www.freetheworld.com/2007/2007Dataset.xls>
- *Freedom House Country Report: Botswana*.
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2007&country=7141>
- Good, K. (1992): Interpreting the Exceptionality of Botswana. *Journal of Modern African Studies*, 30 (1): 69-95.
- Government of Botswana (2002): *Botswana: National Development Plan 9*. Dostupno on-line [http://www.sarpn.org.za/documents/d0001172/Botswana_NDP9.pdf].
- Government of Botswana (2005): *Facts on Botswana 2005*. Dostupno on-line [http://www.gov.bw/docs/FACTS_ON%20BOTSWANA_the%20book.pdf].
- Greif, A. (2005). “Commitment, Coercion, and Markets: The Nature and Dynamics of Institutions Supporting Exchange,” in C. M’énard and M. Shirley (Eds.)> *Handbook of New Institutional Economics*. New York: Springer.
- Gwartney, J.- Lawson, R. - Sobel R. S. – Leeson P. T. (2007): *Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report*. Vancouver, BC: The Fraser Institute. Data retrieved from www.freetheworld.com.
- *Index of Economic Freedom, Botswana*.
<http://www.heritage.org/research/features/index/country.cfm?ID=Botswana>

- Marroquín, A. (2005): „Where did the Miracle come from? Exploring Institutional Formation in Botswana,“ *Laissez-Faire*, 13 (26-27): 45-54. Dostupno on-line [http://fce.ufm.edu.gt/Publicaciones/LaissezFaire/26-27/LF-26__Marroquin_.pdf].
- Mogae, F. (2005): „Botswana’s Development Experience.” *Lecture at the Institute of Development Studies*, Sussex University, February 21. Dostupno on-line [<http://www.sarpn.org.za/documents/d0001114/index.php>].
- Parsons, N. (1999): *A Brief History of Botswana*. Dostupno on-line [<http://ubh.tripod.com/bw/bhp1.htm>].
- *Polity IV Country Report: Botswana*. Dostupno on-line [<http://www.systemicpeace.org/polity/Botswana2006.pdf>].
- Robinson, J. - Parsons, N. (2006): "State Formation and Governance in Botswana." *Journal of African Economies*, 15 (1): 100-140. Dostupno on-line na SSRN: [<http://ssrn.com/abstract=915490>].
- Sachs, J. (2001): “Tropical Underdevelopment,” *NBER Working Paper # 8119*.
- Sachs, J. – Warner, A. (2001), “The Curse of Natural Resources”, *European Economic Review*, 45: 827-38.
- *The Macroeconomic Impact of HIV/AIDS in Botswana*. Dostupno on-line [<http://ideas.repec.org/p/imf/imfwpa/01-80.html>].
- *Transparency International Corruption Perception 2007*.
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2007
- UNAIDS Country Report: Botswana. Dostupno on-line [http://www.unaids.org/en/CountryResponses/Countries_hidden/botswana.asp].
- *Vision 2016*. Dostupno on-line [http://www.vision2016.co.bw/html/about_vision.shtm].
- *World Development Indicators* (2006), Washington, DC: World Bank.
- Zakaria, F. (2003): *Budoucnost svobody*. Praha: Academia.

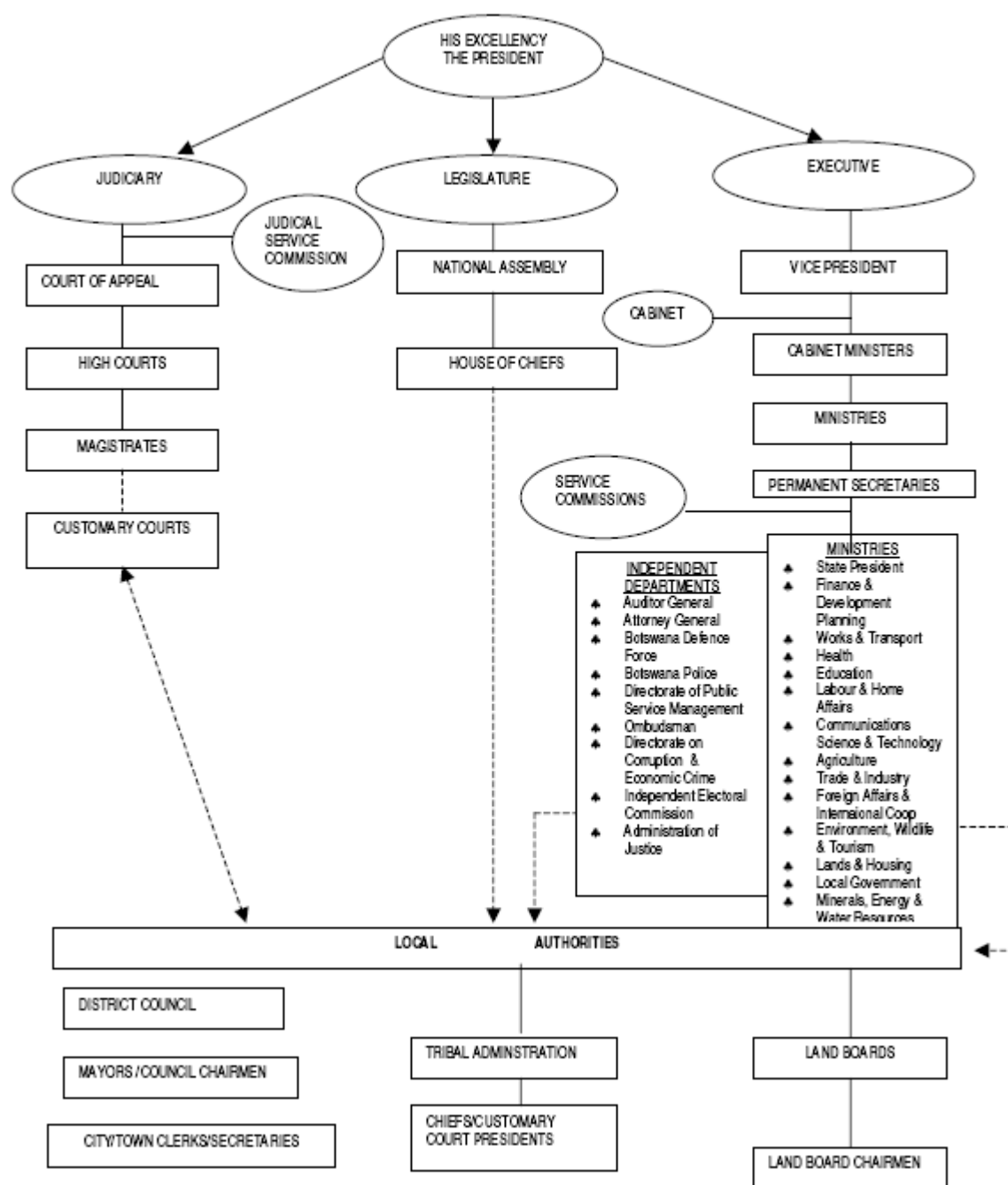
7. Přílohy

PARLIAMENTARY SEATS WON DURING ELECTIONS:

PARTY	1965	1969	1974	1979	1984	1989	1994	1999	2004
Botswana Democratic Party	28	25	27	29	29	31	27	33	44
Botswana People's Party	3	3	2	1	1	0	0	N/A	0
Botswana Independent Party	0	1	1	0	0	0	N/A	N/A	N/A
Botswana National Front	N/A	3	2	2	4	3	13	6	12
Botswana Liberal Party	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Botswana Labour Party	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	0	N/A	N/A
Freedom Party	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	N/A	N/A	N/A
Independent Freedom Party	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	N/A	N/A
Botswana Progressive Union	N/A	N/A	N/A	N/A	0	0	0	0	N/A
Lesedi La Botswana	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	N/A	N/A
Botswana Workers Front	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
United Socialist Party (PUSO)	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
United Democratic Front	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	N/A	N/A
Social Democratic Party	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	N/A	N/A
Botswana Congress Party	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	1	1
Botswana Alliance Movement	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	0
MELS Movement of Botswana	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0	0
New Democratic Front	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0
Independents	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	0
TOTAL	31	32	32	32	34	34	40	40	57

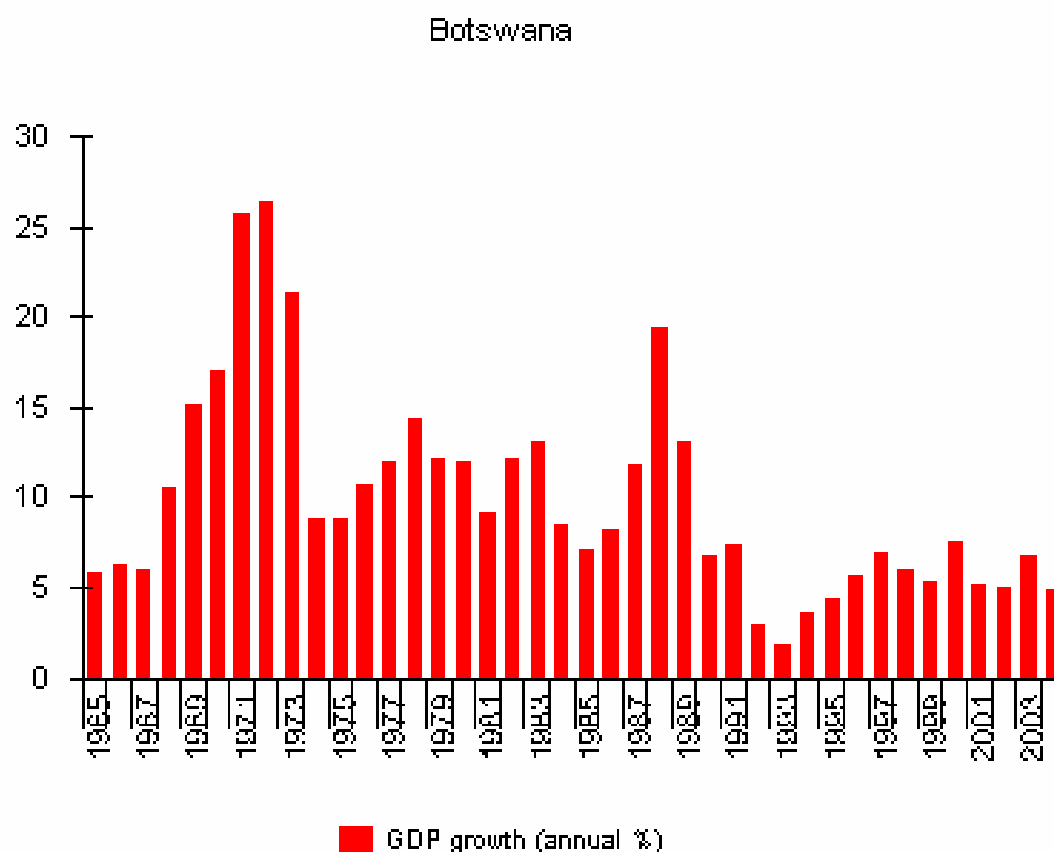
Tabulka 2. Parlamentní strany, 1965-2004.

Zdroj: *Facts on Botswana 2005*.

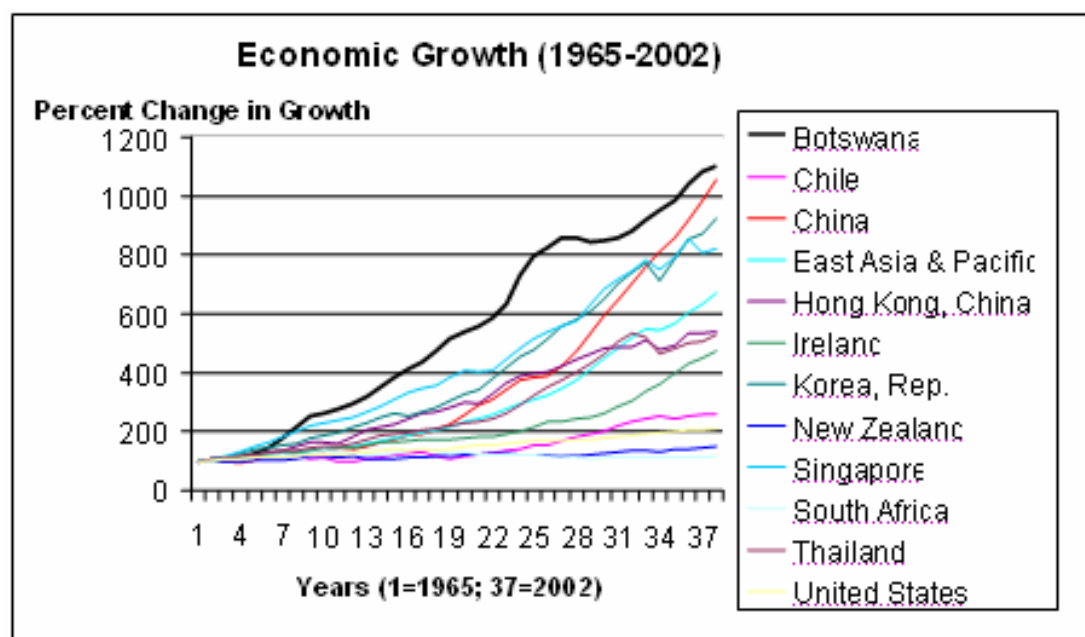
Obrázek 1. Diagram politického systému Bostwany.

Zdroj: National Development Plan 9.

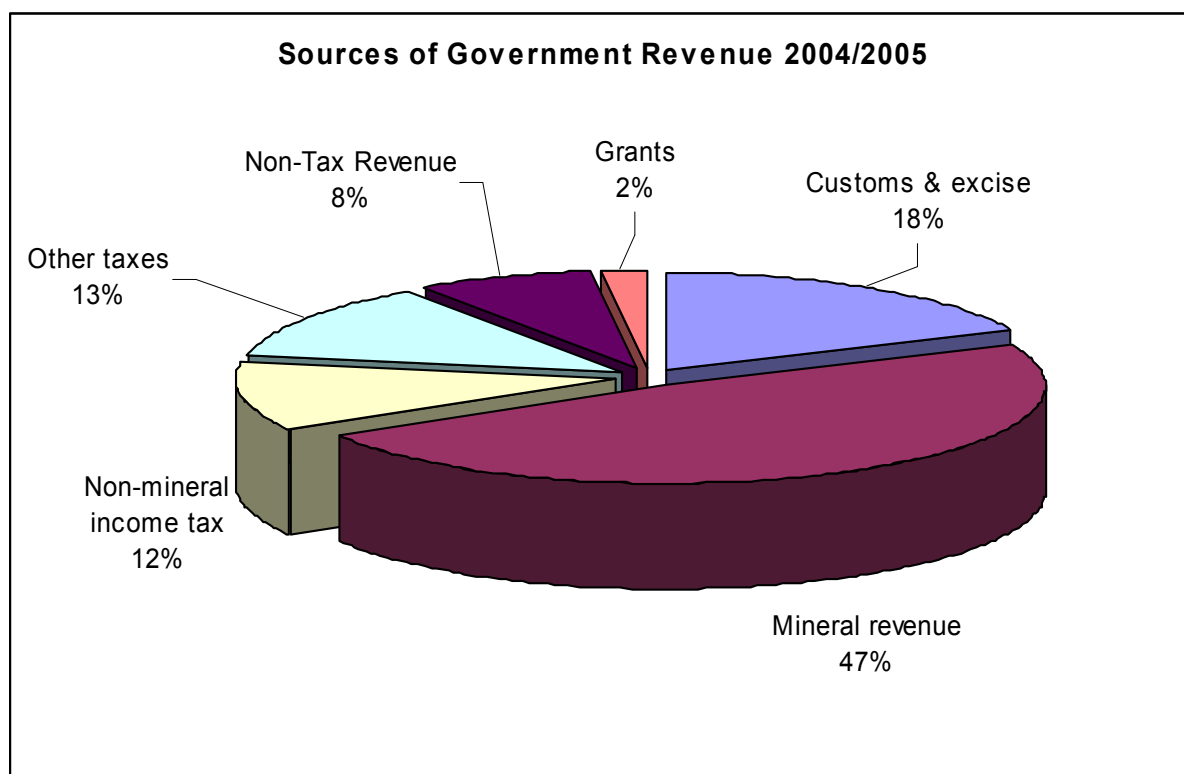
Obrázek 2. Růst HDP v Botswaně 1965-2004.

Zdroj: World Development Indicators 2006.

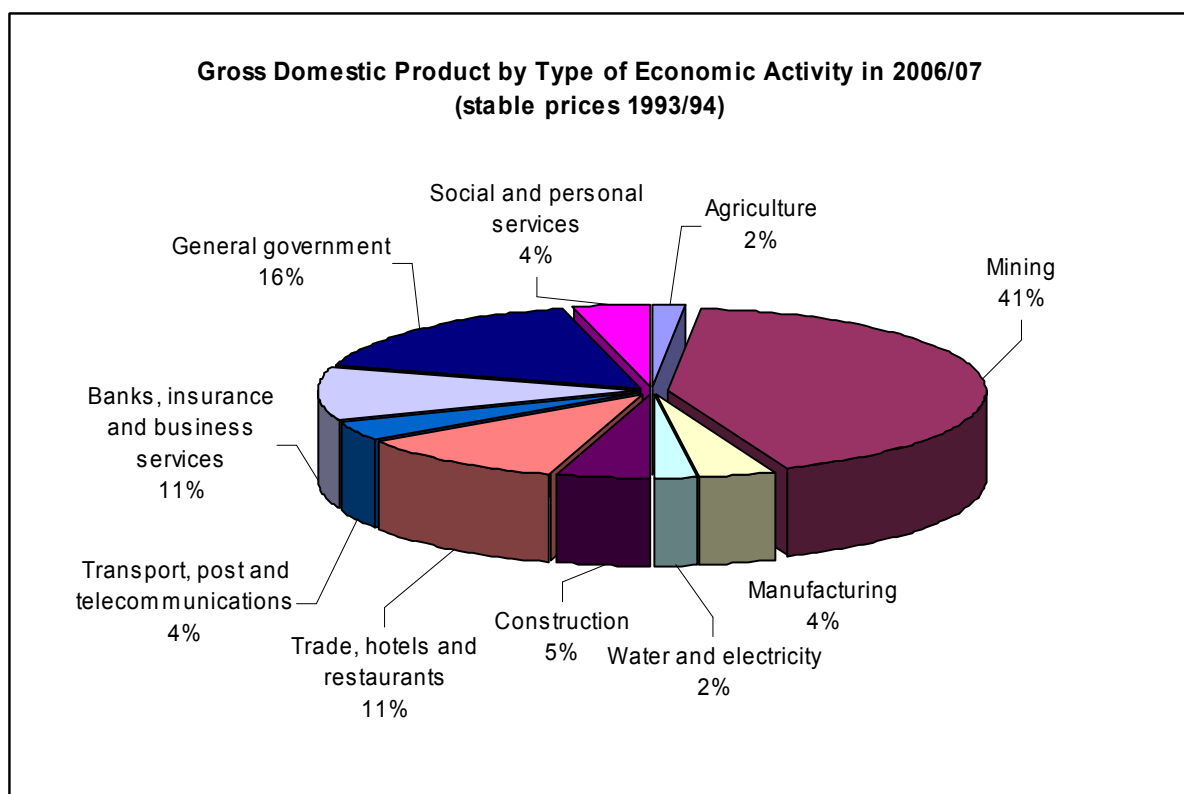
Obrázek 3. Srovnání nejrychleji rostoucích ekonomik na světě 1965-2002.

Zdroj: World Development Indicators 2005.

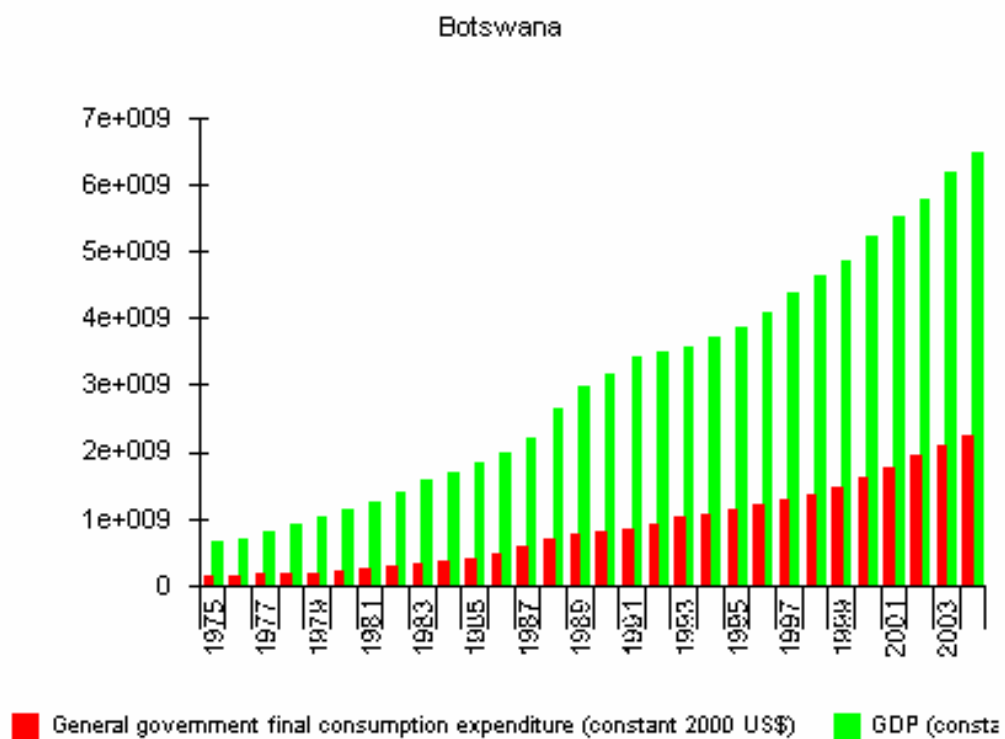
Obrázek 4. Zdroje vládních příjmů za rok 2004/05.

Zdroj: CSO.

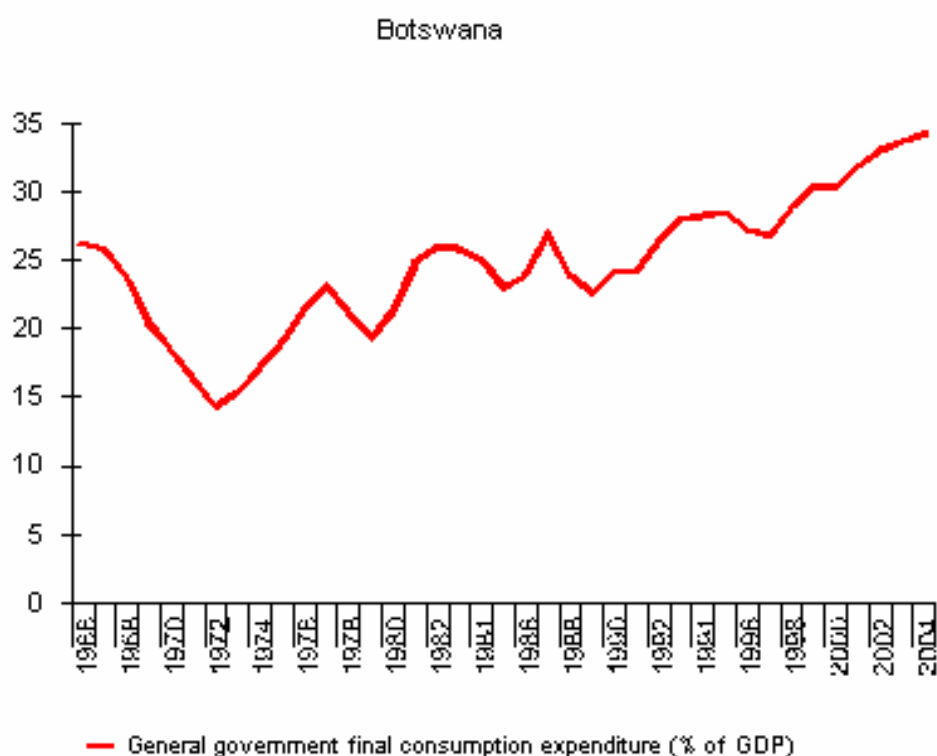
Obrázek 5. Hrubý domácí produkt dle typu ekonomické činnosti.

Zdroj: CSO.

Obrázek 6. HDP vs. vládní výdaje, 1975-2004.

Zdroj: World Development Indicators 2006.

Obrázek 7. Vládní výdaje (jako procento HDP) 1966-2004.

Zdroj: World Development Indicators 2006.

TABLE 1.2: GOVERNMENT BUDGET 2005/06 – 2007/08 (P MILLION)						
	2005/06			2006/07		2007/08
	Budget	Revised	Final	Budget	Revised	Budget
Revenue	20 566	21 697	22 267	24 144	26 797	27 179
Mineral revenue	9 926	10 889	11 045	11 389	11 374	10 890
Non-mineral	10 640	10 808	11 222	12 755	15 423	16 289
Expenditure	20 454	20 122	17 632	23 222	22 409	26 441 ¹
Recurrent	15 720	15 796	14 155	17 234	16 861	19 245
Of which personal emoluments	5 436	5 436	5 216	5 998	5 556	7 086
Development	4 858	4 450	3 783	6 035	5 595	7 257
Net lending	-124	-124	-306	-47	-47	-61
Balance	112	1 575	4 635	922	4 388	738
1. The expenditure budget shown for 2007/08 includes a provision for the 6 percent increase in government salaries. This was not shown in the Government's <i>Financial Statements</i> , but was included with the Budget Speech on the Government website (www.gov.bw).						
Source: Government of Botswana.						

Tabulka 3. Vládní rozpočet 2005/06-2007/08.

Zdroj: National Development Plan 9.

Table 5.7: Functional Classification of Government Development and Recurrent Expenditures in 1997/98 and 2002/03 (Pula Million, Current Prices)

Functional Category	1997/98		2002/03		Growth in Total Expenditure (%)
	Total Expenditure	Percentage Share	Total Expenditure	Percentage Share	
Public Administration	1,082.20	14.61	2,527.60	14.52	133.6
Defence	625.8	8.45	1,411.10	8.11	125.5
Education	1,787.80	24.14	3,820.80	21.95	113.7
Health	411.2	5.55	1,130.80	6.50	175.0
Food & Social Welfare Programmes	160.3	2.16	168.3	0.97	5.0
Housing, Urban & Regional Development.	430.2	5.81	1,269.90	7.30	195.2
Other Community & Social Services	131.4	1.77	580.5	3.33	341.8
Economic Services	1,701.80	22.98	3,133.50	18.00	84.1
Public Debt Interest	86.2	1.16	104.1	0.60	20.8
Local Authorities	887.2	11.98	2,341.68	17.85	163.9
FAP Grants	102	1.38	154	0.88	51.0
Total	7,406.10	100.00	16,642.28	100.00	124.7

Source: Ministry of Finance and Development Planning

Tabulka 4. Vývoj vládních výdajů 1997/98-2002/03.

Zdroj: National Development Plan 9.

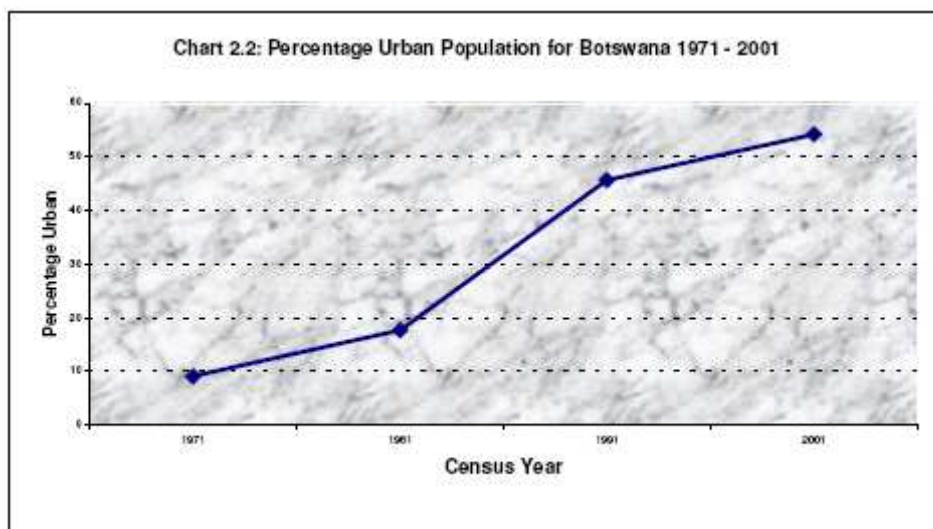
Table 11.1: Contribution of Minerals to Government Revenue (Pula Million)

Year	Total Government Revenue	Mineral Revenue	Mineral Revenue as a % of Total Revenue
1997/98	8,281.26	4,681.13	56.53
1998/99	7,677.62	3,186.60	41.51
1999/00	11,963.09	6,687.27	55.90
2000/01	14,115.05	8,367.80	59.28
2001/02 Revised	12,639.09	6,878.96	54.43
2002/03(Budget)	15,411.35	8,491.95	55.10

Source: Ministry of Finance and Development Planning – Annual Economic Report 2002

Tabulka 5. Příspěvek minerálů do státního rozpočtu 1997/98-2003/04.

Zdroj: National Development Plan 9.

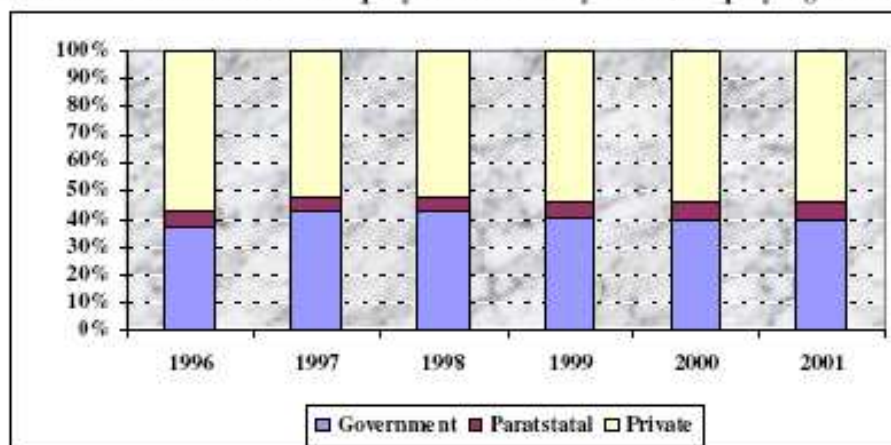

Source: National Census 1971, 1981, 1991 and 2001

Obrázek 8. Graf urbanizace v Botswaně 1971-2001.

Zdroj: National Development Plan 9.

Chart 3.6: Formal sector employment share by broad employing sector

Obrázek 9. Zaměstnanci ve formálním pracovním poměru dle sektoru.

Zdroj: National Development Plan 9.